Lymbus

Magyarságtudományi Forrásközlemények

Lymbus
Magyarságtudományi Forrásközlemények

Főszerkesztő
Ujváry Gábor

Felelős szerkesztő
Lengyel Réka

Olvasószerkesztő
Nyerges Judit

A szerkesztőbizottság tagjai:
Boka László, Fazekas István, Gecsényi Lajos, Gömöri György, Jankovics József, K. Lengyel Zsolt, Kollega Tarsoly István, Mikó Árpád, Mikó Zsuzsanna, Monok István, Pálffy Géza, Petneki Áron, Szentmártoni Szabó Géza, Varga Katalin

A szerkesztőség címe:
1118 Budapest, Ménesi út 11-13.
E-mail: lereka@freemail.hu

A kötetet kiadja a Balassi Intézet, a Magyar Országos Levéltár,
a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság
és az Országos Széchényi Könyvtár

Balassi Intézet

KODOLANYI JÁNOS FŐISKOLA
www.kodolanyi.hu

HU ISSN 0865 0632

Kiadta a Magyar Országos Levéltár
Felelős kiadó: Mikó Zsuzsanna
Borítóterv: Csizmadia Kata

Kiss Farkas Gábor

Janus Pannonius Guarino-panegyricusa az egyetemi oktatásban[1]

1472, Janus Pannonius halála után művei sokáig nem jelentek meg nyomtatásban. Néhány vers, amely 1472 és 1512 között látott napvilágot, vagy műfaji antológiákban *(Epitaphium Andreolae),* vagy más humanistákkal folytatott kapcsolattartásának, verses levélváltásának (Enea Silvio Piccolomini, Galeotto Marzio) részeként lett kiadva.[2] 1505-ben Brodarics István tett kísérletet arra, hogy Janus verseit Velencében Jordan von Dinslakennél megjelentesse, majd próbálkozása sikertelensége után Aldus Manutiust biztatta a kiadásra.[3] Janus első, önállóan megjelent műve a Guarino Veroneséről írt panegirikusza, amely a 16. századi humanisták számára a pannon költő legfontosabb műve volt. Guarino neveltetésének, pedagógiai módszerének és ideáljainak leírása, az antikvitás ismereteinek enciklopédikus továbbadására való igyekezete még a Janust költőként nem ismerő, külföldi humanista olvasók számára is figyelemre méltó költeménnyé tette a Guarino-panegirikuszt. Hogy csak néhány példát említsünk, Bánffy Pál már 1502-ben idézi egy padovai kódexbejegyzésében a görög nyelv fontosságát hangsúlyozó hat sorát, s ugyanezeket a sorokat visszhangozza a medgyesi Franciscus Fabri az elégiák 1523. évi kiadásához fűzött versében.[4] Adrian Wolphard 1512. augusztus 11-én közzétett, I. Miksa tiszteletére írt panegirikuszában imitálja számos sorát: műve nagyjából egy időben jelenhetett meg a Guarino-panegirikusszal, hiszen annak ajánlását Paulus Crosnensis 1512 júniusából keltezi Krakkóból.[5] Abafáji Gyulay Pál pedig még a század második felében is az ókori platonikus költészetfilozófia összegzésének tartja Ianusnak azokat a sorait a panegirikuszból, ahol a Napot nevezi a világ lelkének, amelyhez minden más antik isten fogalma visszavezethető.[6]

1 A tanulmány elkészültében az MTA Bolyai-ösztöndíja, a TÁMOP mobilitási támogatása és a MÖB prágai kutatói ösztöndíja volt segítségemre.

2 Összefoglalóan l. *Janus Pannononius…,* 2002, 7–10. és Mayer, 1996, 55–62; Iani Pannonii *Opera...*, 2006.

3 Gerézdi, 1945, 62–67.

4 L. Kiss, 2002, 59 és Ianus Pannonius, 1523, H3r.

5 L. pl. Miksa gyermekkorának leírását, ahol a kis Miksa bölcsőjét Charisok veszik körül, és bölcsődalukban azt mondják: „Post ubi creverunt mores crescentibus annis..." (Wolfhard, 1512, 3r). Ez a sor Janus panegirikuszából származik (52. sor: post ubi creverunt sensus crescentibus annis).

6 Gyulay Pál, *Templum Palladis* (1571), OSZK Quart. Lat. 715, 6r. „Tota itaque hesterna disputatio nostra in Poetis, Platonicorumque quibusdam fuit consumpta. In qua equidem accumulatis hinc inde ut potui Illustrium Poetarum Testimonia omnia Deorum nomina ad unicum, qoud Antiquos relatos fuisse Solem ostendi: In hoc idem Pythagorae, Orphaei, Possidonii, Iuliani, Plotini, aliorumque Platonicorumque auctoritatibus luculenter probasti. Quas sane, ut ego opinor omnes, quasi acervum in unum collectas ita versibus Janus Pannonius nimirum in suo ad Guarinum

A Guarino-panegirikusz 1512. évi első kiadása a lengyelországi humanista Paulus (Procler) Crosnensis Perényi Gábor királyi főkamarásnak szóló dedikációjával jelent meg, Adrian Wolphard és Joachim Vadianus kísérőverseivel. Paulus Crosnensis, a krakkói egyetem retorika- és poétikatanára a pestis elől menekülve 1508-ban érkezett Magyarországra, és itt mások mellett Perényi Gábor nagyszőllősi udvarának vendége lett. Innen 1509-ben Bécsbe érkezve Perényinek dedikálva adta ki Szent Lászlót és Szent Szaniszlót dicsérő verseit, majd 1511-től Krakkóban újrakezdte egyetemi előadásait. Ennek köszönhető, hogy a Guarino-panegirikuszt bécsi megjelenése ellenére Krakkóból dedikálja Perényinek.[7] A krakkói Crosnensis magának tulajdonítja a kézirat felfedezését („Venit diebus pauloante transactis in manus meas opusculum Ioannis Pannonij"), de Vadianus és Wolphardus kísérőversei egyértelműen a bécsi egyetem környezetébe helyezik el a kiadványt.[8]

A 1512. évi kiadásból eddig nyolc példányt vizsgáltam, amelyek Budapesten, Cambridge-ben (Mass. USA), Londonban, Münchenben, Prágában és Wrocławban maradtak fenn.[9] A hét példány közül a müncheni teljesen tiszta, az Ossolineum példánya pedig csak néhány tartalomösszegző jegyzetet tartalmaz.[10] A Cambridge-i, londoni, és a két-két budapesti és prágai példány viszont részletes marginális és interlineáris jegyzeteket tartalmaz, amelyek egykori egyetemi órák anyagát őrzik. Meglepő módon a jegyzetek között egyezéseket fedezhetünk fel, amelyeket az alábbi két példával illusztrálok. Guarino gyermekkorának és tanulmányainak leírásánál Janus arra tér ki, hogy az ifjú humanista miképp utasította el a nemtelen orvostudományt és logikát, és választotta helyette a költészet nemes tudományát:

Post ubi creuerunt sensus crescentibus annis
Non medicina tibi, scitu pulcerrima quamquam
Actu foeda tamen, logicae aut placuere proteruae... (f. a4v, 52–54. sor)

Panegyrico exposuit:
Sol Iovis est oculus Mens mundi, lucis origo..."

7 L. Crosnensis, 1962; Gerézdi, 1968; Juhász, 1967.

8 Ernuszt, 1939, 29; Gorzkowski, 2000, 106–120.

9 Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, RMK. III. 177/1 (**A**) és 177/2 (**B**); Cambridge (Mass.), Harvard University, Houghton Library, *ZHC.C4974.512p (**H**; Imre de Végh ajándéka); London, British Library, 11408. ee. 27. (**L**), München, Bayerische Staatsbibliothek, 4 Diss. 899 (27); Prága, Národní knihovna, 9 B 62 (**C**) és 65 D 2961 (**D,** Sylvester János neve alatt katalogizálva); Wrocław, Ossolineum, XVI Qu. 3713. További ismert példányok: Kraków Bibl. Jag. Cim. 4186, 4187, Neo-lat. 1349; Warszawa BN. XVI. Qu. 117, Wien ÖNB 79. R. 41. Alt Prunk. A B példány jegyzeteit már megemlítette Mezey, 1975.

10 A példányra Dukkon Ágnes hívta fel a figyelmet: Dukkon, 2004. Elképzelhető, hogy a kötetben található néhány tartalomösszegző jegyzet (pl. „Dicat Guarino suum sermonem", „Gratitudo discipuli", „Graecae linguae peritia", „E plutarcho translata") a kolligátum egykori tulajdonosától, a később anabaptista reformátorrá lett Valentin Krautwaldtól származik, aki az 1510-es évek elején Bécsben folytatta tanulmányait.

A: „Vnde Hypocrates in libro de flatibus ait medicinam artem esse sordidam cum medicus res fedas sordidas et graueolentes tractare cogitur"
B: „describit guarini studium et in eo diligentiam in sua adolescentia que ad quartum decimum usque annum post 7m lege censorinum"
C: „Vnde hyppartes [!] in libro de flatibus ait: medicinam artem esse sordidam: cum medicus res fedas sordidas et graueolentes tractare cogitur"
D: „describit Guarini studium infantiamque et in eo diligentiam in sua adolescentia que ad 14m usque annum post 7m ducat lege Censorinum de nati."

Jól látható, hogy A (OSZK RMK III. 177/1) és C (Prága, NKP 9 B 62), illetve B (OSZK RMK II 177/2) és D (Prága, NKP 65 D 1961), azaz egy-egy prágai és budapesti példány jegyzetei megegyeznek, ugyanannak az órai előadásnak az anyagára mennek vissza. Egy másik szöveghely, ahol Janus Manuél Khrüszolórászról, Guarino mesteréről beszél, ugyanezt a viszont mutatja:

Vir fuit hic patrio Chrysoloras nomine dictus
Candida Mercurio quem Calliopaea crearat (a6r, 145-146. sor)

A: „eloquentissimus et sapientissimus erat", „non modo grecarum literarum erat peritus sed omnium eciam scienciarum plenus", „Est enim mare ad Bisancium vrbem que nunc Constantinopolis dicitur angustissimum que a Constantino Imperatore in maius aucta Gloriosissimi Romani Imperii et totius orbis caput erat"
B: „Chrysoloras interpretatus auro cinctus crisos enim aurum scilicet loron cingulum. ops grece oculum uel faciem scilicet callos pulchritudinem in calliopea id est pulcra" [!]
C: „Est enim mare ad Bisancium vrbem que nunc Constantinopolis dicitur angustissimum que a Constantino Imperatore in maius aucta Gloriosissimi Romani Imperii et totius orbis caput erat"
D: „Chrysolora interpretatur auro cinctus chrysos enim aurum significat loran cinctum"

A londoni példány (**L**, British Library 11408. ee. 27.) rendszertelen, körülvágott és rendkívül nehezen olvasható jegyzetei is besorolhatók a **BD** csoportba, ezt az alábbi sorokhoz fűzött jegyzet mutatja:

Inachidas Marius? qui plus quam Marte Lyeum / Quam me cum musis coluit...(104-105):

B: „Hystoriam hanc accepit auctor ex valerio maximo li. 2o. ti. 1o. ca. 5o. et ca. sequenti habetur historia que hic recitatur de aquinate [!] cicerone, plus scribit pli. ca. 11o. 33i. marium in emulatione liberi patris bachi cantaris usum fuisse quod et valerius scribit li. 3. ti. 6. ca. 1."
D: „Item scribit Pli[nius] ca. 11mo li. 33. Marium in emulacionem Liberi patris

Canthereosum fuisse etc. et Valerius Maximus scribit li. 3. ti. 6o. ca. 1mo."
L: „hystoriam hanc accepit auctor ex valerio maximo li. 2. titulo 1o cap. 16 et cap. sequenti habetur hystoria que hic recitatur de arpinate Cicerone. Item scribit pli. cap. 11. 33 libri Marium in emulacionem liberi patris canterosum fuisse quod et valerius scribit li 3 ti 6 ca 1"

A Harvard Egyetem könytárának példánya (**H**) csak a panegirikusz első oldalához tartalmaz jegyzeteket, amelyhez szintén a **B** példány jegyzetei közt találunk párhuzamot (a **D** és **L** ehhez a részhez nem tartalmaz jegyzeteket):

Quam bene Paeonia pelleret arte malum (Praef. 22):

B: „Peon medicorum veterum nobilissimus apud homerum 5o. et apud pli. ca. 4o. li. xx5o [25!] a quo poema herba dicta et ab eo reperta"
H: „Paeon inter veteres medicos fuit nobilissimus hinc herba quedam Peonia dicitur Pli. ca. 4. li. 25. meminit et Homerus 5 Iliados."

E részletes, magyarázó marginális jegyzetek mellett még kétféle bejegyzést találunk a kötetekben: egyrészt a versek szavainak nagy része a sorok közt szinonimákkal van ellátva. A szövegértelmezésnek ez a módszere fontos eszköze volt a diákok szókincsbeli bőségének (*copia*) megteremtésében, amely elősegítette, hogy bőbeszédűen, gazdag szókészlettel tudjanak fogalmazni, és ezzel megfeleljenek a késő középkor és kora reneszánsz talán legfontosabb stíluskövetelményének, az *amplificatió*nak.[11] Másrészt rövid marginális jegyzetek jelölik ki a szöveg legfontosabb retorikai eszközeit és szerkezeti elemeit, a dicséretet („laus guarini a virtute"), hosszabb hasonlatokat („Comparat Baptistam guarini filium cigno), vagy az antik történeti példák aktualizáló felhasználását („aplicacio", arra értve, hogy Janus az első áldozatok korábban leírt antik szokását saját maga és Guarino viszonyára alkalmazza). E háromféle jegyzet és maga a könyv formai megjelenése (kis terjedelmű könyv, egyhasábos szövegtükörrel, nagy sorközökkel és margókkal) megfelel a „humanistische Vorlesungsmitschriften" jellegzetességeinek, amelyeket nagyjából 1490 és 1520 között adtak ki az északi egyetemeken az előadások kísérőszövegeként, általában a professzor szövegkiadásaként, gyakran egy-egy gazdagabb diákhoz vagy annak rokonaihoz szóló dedikációjának kíséretében. Becslések szerint mintegy 4000 ilyen kiadvány jelent meg Lipcse, Köln, Strassburg, Erfurt, Odera-Frankfurt, Párizs, Wittenberg, Krakkó, Bécs, Deventer és Zwolle nyomdáiban ebben az időszakban, és ezek példányai gyakran tartalmaznak kéziratos kommetárokat az órai előadásokról.[12]

11 L. még Kiss, 2009.
12 Leonhardt, 2002a; Leonhardt, 2002b; Leonhardt, 2004; Letrouit, 1999. Ezek az előadáskísérő nyomtatványok jelentős, kiaknázatlan forrásanyagot jelentenek a reneszánsz oktatás történetéhez.

A kommentárok egyes fennmaradt példányai kisebb-nagyobb mértékben eltérnek egymástól: a tanár minden bizonnyal diktálta megjegyzéseit és az egyes szavakhoz adott szinonimáit, és a diákok tetszésük szerint írták fel ezeket. Minden bizonnyal az óralátogatás rendszertelenségének tulajdoníthatjuk, hogy az egyes kötetekben a panegirikusz más és más részéhez maradtak fenn kommentárok, és talán egyszerre két diák használta a prágai **C** kötetet, amely az egyetlen teljes kommentárt tartalmazza: itt az első kezet felváltja egy második, majd visszatér az első; emiatt az is elképzelhető, hogy preparált példányból másolták jegyzeteiket.

A **B**, **D**, **H** és **L** kötetek esetében bizonyosan megállapítható a tanár személye is: az „Aequarit Cypro..." kezdetű, 317. sorra vonatkozó jegyzetben megemlíti Florus-kommentárjait, és ez egyértelműen bizonyítja, hogy az olasz származású Johannes Camers tanította a szöveget.[13] A Florus-kommentár hivatkozott helyén valóban megtaláljuk a Caesar és Pompeius küzdelmére vonatkozó forrásgyűjteményt.[14] Camers kommentárjai elsősorban történeti jellegűek, és ahogy Florus-, id. Pliniusés Solinus-kiadványaiban is látható, elsősorban a történeti szöveghelyek gyűjtésére koncentrál, szinte enciklopédikus jelleggel. Az **A** és **C** kötetek kommentárja valószínűleg szintén bécsi keletkezésű, erre utal, hogy egy bejegyzésében, amely Janus sorát, miszerint Guarino miatt cserbenhagyták a német diákok Bécs „éleselméjű" *(argutus)* egyetemét, úgy értelmezi félre, hogy Bécset a fecsegő logikaoktatás („[Viennam] loquacem, propter logicam") miatt hagyták el a diákok.[15] Csak a bécsi egyetemi viszonyokban járatos egyetemi oktató értelmezhette úgy Janus inkább elismerő, dicsérő *argutus* jelzőjét, mint oldalvágást a bécsi egyetem humanistákkal konfliktusban álló occamistáival szemben.[16] E kommentárok szerzője inkább poétikai érdeklődésű, sokkal jobban figyel a költői forrásokra, párhuzamokra, és különösen gyakran emeli ki Janus Lucanus-imitációit. Emiatt talán nem túl merész feltételezés Joachim Vadianust felfedezni mögöttük, aki 1518-ban megjelent, de 1513–14-es téli szemeszteri előadásán alapuló poétikájában[17] Lucanust tartja a leginkább imitálandó költőnek,[18] és aki ugyanott kétszer is említi Janust, külön hangsúlyozva nagy műveltségét, és idézi a Guarino-panegirikusz napleírását is.[19]

13 „Catho Vticensis ex Cypro insula quam ipse subegerat ingentes in vrbem Romam diuicias reportauit *Lege quos citauimus li 4to ca. 2o Flori*". A konventuális ferences Camersről (Giovanni Ricuzzi Vellini) l. Bauch, 1903, 101; Aschbach, 1877, vol. 2., 172–184, 452–455; fiatalkoráról: Cardinali, 2004.

14 *Adnotationum* in Lucium Florum Ioannis Camertis ordinis Minorum sacrarum litterarum doctoris eximii libellus, Vienna, Vietor–Singrenius, 1511, G2v-H1r összefoglalja a „Bellum Caesaris et Pompei"-val kapcsolatos forrásokat.

15 (481) *Germani argutam pro te liquere Viennam*: „loquacem, propter logicam" (**C**, c1v)

16 L. Bauch, 1903, 97. A skolasztikus–humanista vita németországi történetéről l. Rummel, 1995.

17 L. Näf, 1944, 1. k., 278.

18 Vadianus, 1973, 1. k., 246–248.

19 Uo., 1.k., 57–58 („Ioannes episcopus Quinqueecclesiensis qui ab condiscipulis in Guarini schola quam frequentavit Ungherettus dictus est, Graece et Latine doctus, cuius Poemata etsi permultum nitoris prae se ferant, plus tamen multo eruditionis habent"); 206 („Quod Ianus Ungherettus, Quinquecclesiarum in Pannonia Episcopus, in Panegyrico ad Guarinum Veronensem his versibus elegantissime protulit: Immensus nil Sole gerit praestantius orbis… Telluris pariter coniunx faecundus. etc.")

Nemcsak a reneszánsz egyetemi pedagógiának fontos dokumentumai ezek a jegyzetek, hanem rámutatnak arra is, hogy a humanista szövegek mögött kortárs olvasóik egy enciklopédikus szöveguniverzumot láttak, amelyben nemcsak verses, műfajilag rokon szövegek szerepeltek, hanem prózai bibliaprológusoktól (Camers a 95–98. sornál Szent Jeromos bibliakommentárjának imitációit fedezi fel) Nagy Szent Vazul szónoklatán (**AC**, 171. sor) át a történeti írókig és exemplumgyűjteményekig (Solinus, Valerius Maximus, Plutarkhosz) bármilyen antik szövegre Janus inspirálójaként tekinthettek –, sőt talán Janus is így gondolkodott saját szövegeiről. A szó szerinti imitáció mellett legalább olyan fontos a mondatstruktúrák szinonimákkal történő imitációja (pl. **C** a 483. sorhoz: *Axe sub arctoo positi uenere Poloni*: „Iuxta illud vergilij *et penitus toto diuisos ab orbe britannos*" [Verg. Ecl. 1, 66]), ahogy egyetlen szó sem azonos, a két mondat struktúrája mégis rokon. Egy-egy erkölcsi tanulság átfordítása Horatius *Ars poeticá*jából a janusi költői nyelvre a behelyettesítésen, felcserélésen alapuló humanista imitatív szövegprodukció legfontosabb metódusáról, az *immutatió*ról árulkodik (pl. **AC** a 28-29. sorhoz *Dos tamen ista tibi facili non indita casu / Sed per difficiles accessit parta labores*: „Iuxta illud Horacii: *Qui studet optatam cursu contingere metam Multa tulit fecitque puer sudauit et alsit. Abstinuit venere et bacho qui Pythia cantet*. In arte poetica" [Hor. AP 412-414]). Az imitált költemény cselekményére történő implicit utalás éppúgy elég lehet az imitáció létrejöttéhez (pl. C. a 271. sorhoz: *Nec ferus euersum Neptunus uindicet aequor*: „iuxta illud vergilii *Post mihi non simili commissa poena luetis*" [Verg. Aen. 1, 136]), mikor Neptunus *Aeneis*ben elhangzó fogadalmára utal vissza Janus a humanista kommentátor szerint. A pedagógiai érdekesség mellett ezért a humanista olvasás és szövegprodukció története szempontjából is fontos tanulságokkal szolgál e két kommentár.

A vershez fűzött jegyzeteket Janus soraihoz illesztve közlöm, az *instar codicis* használt nyomtatott kiadások jelzetének megadásával. Mivel alapvetően két iskolai kommentár maradt fenn összesen hat változatban, tekintettel a kommentárok mai használhatóságára, illetve a helytakarékosságra, kompromisszumokra kényszerültem a szövegközlés során. Ott, ahol több diák lejegyzése tartalmazza ugyanazt a kommentárt, helytakarékosság céljából nem közlöm az egyes diákok kéziratának eltéréseit, hanem minden sorhoz a tartalmilag leggazdagabb szövegváltozatot idézem, és a követett szövegváltozatot fett betűtípussal jelzem. Ha több szövegforrás van fettel kiemelve, azt jelzi, hogy a jegyzetváltozatok pontosan, betű szerint egyeznek. Amennyiben az egyes kommentárok lényegesen eltérnek, az összes szövegváltozatot megadom. Csak a marginális jegyzeteket adom ki, az interlineáris, egyszerű szinonimázó vagy magyarázó bejegyzések közül csak a kiterjedtebbeket közlöm. Az apró betűkkel, a margón írt jegyzetek sok esetben rendkívül nehezen olvashatók, emiatt néhány esetben le kellett mondanunk szövegük közléséről. Ahol szükséges, felhasználtam Ian Thomson 1988-ban közzétett szövegkiadását[20] és Mayer Gyula előzetes kiadásváltozatát, amely Török László jegyzeteivel jelent meg.[21]

20 Thomson, 1988.
21 Török, 2008, 203–262.

Források

Johannes Camers jegyzetei a BDHL-példányokból

a3r:
(Praef. 1) *Phylliridae monitis*: „Laus chironis a multiplici sciencia pacis et tranquillitatis amore primo genere, criminum abstinentia, nobilitate discipline quem [!] docuit, postremo ab hospitalitate, erga deos, quos suo hospitio suscipere consueuerat" **B** „Chiro preceptor Achillis fuit ex Philira nympha et Saturno genitus Ouidius primo de arte Amandi: *Phillides puerum scythere prefecit Achillem*" [Ov. ars am. 1, 11: Phillyrides puerum cithara perfecit Achillem]
(Praef. 5) *Nec saeuum aebalio prostratum Bebrica coestu*: „Bebrica intelligit pollucem laconicum Lede et Iouis filium, qui Amicum Neptuni filium caestu in Bebrica regione prostrauit vt scribit Val. Flachus li. 3. Argonauticorum versus finem" **H**
(Praef. 11) *Iuncti Gryphes equis*: „Gryphes secundum vim leones sunt alis vero et facie aquilis similes ut docet Seruius, meminerunt Po. li. 2. Sol. ca. 25. Philostratus lib. 3. Pli. li. 1o." **H**
(Praef. 15) *Mobilis oetaeo de vertice*: „Oeta mons est inter Thessaliam et Macedoniam rogo et morte Herculis preclarus de quo Seneca in Hercule Oeteo." **H**
(Praef. 17) *Nudus Athos mutila Lemnon non attigit umbra*: „Athos tante altitudinis mons est ut vmbram in Lemnum vsque proijciat que insula octogentis sex milibus passuum distat Sol. ca. 20. Et Pindus mons est" **H**
(Praef. 22) *Quam bene Paeonia pelleret arte malum*: „Peon medicorum veterum nobilissimus apud homerum 5o. et apud pli. ca. 4o. li. xx5o [25!] a quo poema herba dicta et ab eo reperta" **B**H
(Praef. 23) *Nosset ut iratos dictis lenire bimembres*: „Centhauri monstra in tessalia erant ex humana et equina forma constituta hinc bimembres dicti, plura diodorus et ouidius xii metaphoseos [!], fabulam copiose scribit diodorus et ouidius 5o fastorum" **B**
(Praef. 26) *Saturnus fratrem sed dedit ipse Ioui*: „Saturnus in formam equi versus cum phillirida nimpha concubuit, ex qua chironem genuit hinc et phillirides dictus est. Diodorus et ouidius 5o fastorum" **B**
a3v:
(Praef. 29) *Tu Phoebi nutris sobolem, tu sedulus hospes*: „Intelligit asculapium phebi et cereris filium medica arte excellentissimum qui a chirone medicinam edoctus est, lege diodorum in 5o et ouidium 5o fa." **B**
(Praef. 31) *Pro quibus alta manet meriti te regia coeli*: „hanc translationem chironis in sagittarium scribunt [H]iginus in 2o. 7 ouidius 5o fastorum, quando et quomodo oriatur et occidat" **B**
(2) *Flauentes Cereri spicas*: „Cuiliber arti et exerticio proprius a veteribus tribuebatur deus agriculture ceres, colendi vineas bacchus, et sic de alijs, deo autem tribuebantur primitiae artis cuius erant deus [!]" **B**

(4) *Veris opes Flora*: flores **B**
(4) *cuiuis sua munera diuum*: „Cereri frumenti inuentrici fiebat a rusticis ex primis frugum spicis spicea corona, baccho ex racemis et sic de cet." **B**

a4r:
(19) *Aspirasse simul Bromium, et Poeana putabo*: 1. „bromius nomen unum est bacchi qui deus poetarum creditus est dictum bromius a brenni [?] quem furere potest nam vinum furere multum potantes facit" 2. „pean grece scilicet ymnum appollini dedicatum unde pro appolline sumi sole[n]t poete enim appollinem inuocare consueuerunt, tanquam primum carminum inuentorem" **B**
(26) *Ipse potes numeros, magni sed Apollinis instar*: „Ex his que in homine sunt quedam a natura vt fortitudo quedam casu vt magistratus et diuitie, quedam ingenio et electione vt virtutes, in primis duobus nemo laudandus, sed in 3io dumtaxat auctore aristotele 2o ethicorum" **B**
(29) *Sed per difficiles accessit parta labores*: „prefert guarinum hesiodo et ennio poetis nobilissimis eo quod hesiodus et ennius casu sunt poete effecti, quarinus autem studio et labore" **B**
(34) *Ennius in uiridi carpens Helicone soporem*: „Ennius poeta in exordio Annalium suorum scribit se somnio monitum homeri animam in corpus suum migrasse qua ex re insignem se factum poetam asserit. Auctore porphirio orationis [?] interpres meminit et persius satira 6a et lucretius in primo" **B**
a4v:
(49) *Callidus Aeolides lituo deprendit et armis*: „Historiam hanc scribit statius pluribus carminibus in achilleide et ouidius xii [!] methamorphoseos Ibi *prescia venturi genetrix* [recte: 13, 162]" **B**
(52-54) *Post ubi creuerunt sensus crescentibus annis / Non medicina tibi, scitu pulcerrima quamquam / Actu foeda tamen, logicae aut placuere proteruae...*: „describit Guarini studium infantiamque et in eo diligentiam in sua adolescentia que ad 14mum usque annum post 7m ducat lege Censorinum de nati." B**D**
(54) *Actu foeda tamen logicae aut placuere proteruae*: „haud melius ponitur" **D**
(58-60) *Quos si quis nouit, nil ignorare probatur. / Inde carens uicio sermonis regula surgit / Inde fluit cultae dulcis facundia linguae*: „Describit deinceps comoda que succedunt poesim et oratoriam" **D**
(74) *...donarunt numina terris*: „hominibus habitantibus in terris" **D**
a5r:
(79-81) *Mox praeceptorum non tantum dicta tuorum / Percipis et retines, meliora sed ipse potenti / Ingenio profers, ac te iam consulit omnis*: „Describit deinceps acta Guarini in eius iuuentute" **BD**
(95-98) *Multi hanc extremum uestigauere per orbem. / Sic Plato Memphitas, Samius sic quaesit exul / Assyrios, sic quos vocitant Brachmanas adiuit / Multiuagus Thyaneus Indi mirator Iarchae*: 1. „Pro hac historia lege Soli[num] ca. 21o Tacitum li. 8uo Iustinum 18mo" **D** 2. „In his tribus exemplis Platonis Pithagore et Thianei Apollonij imitatur autor diuum Hier[onymum] in prologo Biblie pro historia Thiane et Iarhe lege

Philostratum li. 3o de vita Appollonij" B**D; „**In his tribus exemplis platonis pitagore et Thianei Apollonii imitatur autem [...] jheronimum in prologo biblie pro historia Thianei et Iache lege philostratum li. 3. de vita apollonij Assyrios, sic quos vocitant: De brachmanis apud eusebium 6 et 8." **L**

(100-102) *An ne est turpe tibi (quod foedum Varro negauit / Quod Cato) iam grandem puerilis prima mineruae / Orsa sequi et ueteris notulas agnoscere Cadmi?*: „Asserit M. Tullius Marcum Cathonem 2o Achademicarum questionum in senectute grecas literas didicisse meminit eciam plutarchus in vita illius" **DL; „**Diodorus siculus in primo de platone" **L;** „Varro scripsit 40 libros de rebus humanis et diuinis qui [...]nterantur 12 de ly [...] lentia quasi [...]" **L**

(104-105) *Inachidas Marius? qui plus quam Marte Lyeum / Quam me cum musis coluit...*: „Hystoriam hanc accepit auctor ex valerio maximo li. 2o. ti. 1o. ca. 5o. et ca. sequenti habetur historia que hic recitatur de aquinate [!] cicerone, plus scribit pli. ca. 11o. 33i. marium in emulatione liberi patris bachi cantaris usum fuisse quod et valerius scribit li. 3. ti. 6. ca. 1." **BL;** „Item scribit Pli[nius] ca. 11mo li. 33. Marium in emulacionem Liberi patris Canthereosum fuisse etc. et Valerius Maximus scribit li. 3. ti. 6o. ca. 1mo." **D; „**Pro hac historia lege solinum cap. 21 apud laercium" **L**

(105-107) ... *prudentior illo / Arpinas alius, cui copia uocis Achiuae / Praestitit, eloquio cunctos superare Quiritis.*: „historiam hanc accepit autor ex Valerio li. 2o ti. 6o ca. 17o et ca. sequenti habetur historia que hic recitatur de Arpinate Tullio." **D;** Arpinas alius: Apud iustinum in 18. **L**

a5v:

(118) *medium ne terreat aequor*: „media inter italiam et greciam" **D**

(122-123) *His motus stimulis, uento caput; et maris undae / Credis, et Hadriacos Veneta legis arbore fluctus.*: „Materiam pro materiato accipit" **D**

(124) *Leua monticoli Carni linquuntur*: „lege apud pompeium" **B**; „De Carnis populis apud Strabonem in 7mo" **D**

(126) *Tum plaga Dalmatiae, tum Pyrrhi nobile regnum*: „lege apud pli[nium]" **B**; „Plaga quando habet mediam breuem significat regionem siue tractum terre, vt hoc loco"; „Flo[rus] ca. 18. li. primo de pyrho" **D**

(128) *Porro inter Pelopis terras*: „lege quod apud pli[nium] circa principium li. 4i" **B**; „Italia in longitudine habet 1000 miliaria n[...] vel 200 al[emanni?]ca" **L**; „De Peloponeso Pli[nius] li. 4to et primo Penopolesus [!] habet 500 miliaria in circuitu Isthmus 3 et medium miliare alemannicum." **L**

(129) *Sicaniae, dictaea Iouis cunabula uisis*: „De dicteo Lactan[tius] in primo. De creta que nunc candia dicitur pli. li. quarto ca. duodecimo" **D**

(131) *Plena sed Aegeo committens uela patenti*: „de mari Aegeo apud Pli[nius] ca. 4. li. 12." **D**

(132) *Transis dispositas in magnum Cycladas orbem*: „de Cycladibus Vir[gilius] 3o Home[ri]"; „de Cycladibus Pli[nius] li. 4o ca. 12o. apud Melam li. 4." **D**

(134) *Mox hinc Lemnon; at hinc abscondis Lesbon*: „de Lemno et Lesbo apud Pli[nium] ca. 12. ca. [lege: li.!] quarto" **D**

(135) *Prospicis Iliacas Tenedi de rupe ruinas*:„de Tenedo vide Vergilium in Aene." **D**
(137-138) *Qua nitido effusam fleuit uectore sororem / Phryxus*: „lege valerium flaccum in li. 2o" **B**; „Vale[rius Flaccus] li. 2o describit fabulam de phrixo" **D**; **„**Valerius Flaccus 3o notat de Helle et phrixo" **L**
(138) *...et infelix fleuit Laeandria uirgo*: „De Leandro apud Ouidium in epistolis hero ad leandrum et leander ad heronem" **D**; „De hero et leandro museum grecum lege Ovi scribit in ii epistolis" **L**

a6r:
(139-140) *...qua iunctam uix credens Seston Abydo / Cantat adhuc moedos nautarum fabula pontes*: „Soli[nus] ca. 22. de ponte" B**D**; „Apud Solinum ca. 22" **L**
(141) *Fusior inde tua sulcatur nave Propontis*: „Diuisi a monte" **L**
(142) *Donec in Odrysios cecidit grauis anchora portus*: „de Odrysio scribit Soli[nus] similiter"
(143) *Aemula Romuleis tollens ubi moenia muris*: „imitacio est claudiani 2 in rufinum" **L**
(145) *Vir fuit hic patrio Chrysoloras nomine dictus*: „Chrysoloras interpretatus auro cinctus crisos enim aurum scilicet loron cingulum" **B**D
(146) *Candida Mercurio quem Calliopaea crearat*: 1. „ops grece oculum uel faciem scilicet callos pulchritudinem in calliopea id est pulcra" **B**D; „Calliopeia pulchra fuit heroicis preest" **L;** 2. „inuentor artis oratorie mercurius" **B**
(147) *Nutrierat pallas: nec solis ille parentum*: „Chrysoloras scilicet artis oratorie et poetices" **D**
(150) *Post modo sacrilegae rabies quem perfida gentis*: „ex candia constantinopolitanum (?)" **D**
(155) *Hunc petis et miris tot pulcra ornatibus unum*: „scilicet Bisancium virtutibus scilicet preditum" **D**
(160) *Tam cito non rapuit Neoclides perfida uocem*: „Intelligit Themistoclen neoclis filium qui post expulsum Xersem regem Persarum ex grecia a suis ciuibus exul factus eundem Xersem a se antea uictum adijt et hoc persico edoctus sermone regis amiciciam Xersis adeptus eundemque familiariter habuit. Autor Vale[rius] li. 7o ca. 8o [recte: 8.7. ext. 15] meminit Plutarchus in Themistocle Herodotus in 7mo. " B**D**
(163) *Hausisti Crasso longe distinctius ipso*: 1. „Romano oratore" 2. „Crassus fuit famosus orator quem occidit Marius Silla vt refert Luca[nus]" **D**; „lege luc[anum] in 2do" **L**
(164) *Nec quisquam Hesperiis natum dixisset in oris*: „Seruius scribit primo eneidos super illud *idomenea ducem* [3, 122] linguam grecam in partes quinque diuisam esse vis in eolicam, onicam [!], doricam, atticam, communem. Scripsit autem hec omnia ex titu. 1o. ca. 1o. li.o 8o valerii maximi" **B**D
(165) *Cum tua Mopsopiam sonuissent ora loquelam*: „De Mopsopo apud Strabonem 9no" **D**; „Atticum a mossopio rege" **L**
(166) *Quod plane assiduus fandi tibi contulit usus*: „Vsus ut testis est Gellius ca. 8o 13mi Sapiencie pater dicitur" B**D**
(168) *Pythagorea annis seruata silentia quinis*: „Pithagoras hunc modum tenuit in docendo discipulos ingredientes enim pithagoras scolas biennio silere cogebantur. hi autem

vero greco austici [!] i. auditores dicebantur, quo in tempore eorum ad sciencias aptitudinem pithagoras iudicabat, autor gellius ca. 9o. li. 1." **B**; „Ingredientes enim Pithagore scolas biennio silere cogebantur hi autem vero greco apustici [sic!] i. audientes dicebantur. Autor gellius ca. 9o. li. primi Nam inquid Gellius minus tacuit quam biennio." **D**

a6v:

(173-174) *Singula degustans, quae uel rigidissima firmat / Porticus*: „rigidissima porticus hoc est secta stoica, porticus enim athenis erat que bicillon dicebatur [!], grece stoa quo in loco cenon [!] et et grisippus stoicorum principia docebant, inde stoici denominati. dicit autem rigidissimam stoicorum sectam quia stoici omnes passiones odiebant. au. gellius." **B**; „Rigidissima porticus hoc est secta stoica. Porticus in athenis erat que dictelon [!] dicebatur grece stoa quo in loco Chelon [i.e. Zeno!] et Chrysippus stoicorum principes inde denominati stoici. dicit autem rigidissimam stoicorum sectam quia stoici passiones omnes hominis adimebant. Autor Gell[ius] in 12o" **D**

(175) *Helleboro tardam purgata Acadaemia bilem*: 1. „Academia dicebatur locus mille passibus ad Athenas distans ubi primus Archesilaus Achademice secte Autor. lege Lactan[tium] li. 3. diu[inarum] institu[tionum] ca. 4. extant Marci tullij libri duo, diui Augustini s. tres contra hanc sectam." B**D**; 2. „Academici dicebant ea tantum sciri, que sensibus percipiuntur. in sensibus sepissime error esse, hinc ab eisdem nil scire opinabantur, sed opiniones tantum." **B**D 3. „Item carneades academicis cum libris zenonis stoici respondere vellet album helleborum sumpsit septies helleborus herba qua biles et mentis impedimenta purgantur. lege ply[nium] ca. 5o. 25ti et ca. 5o. 23mi." **B**D; 3. *bilem*: „coleram inter stoicos et academicos" **B**; 4. „4 pulcherime secte" **L**[22]

(176) *Vel si quid medius spaciantum interserit ordo*: „Velsi[!]: intelligit sectam peripateticorum que inter stoicam et academiam mediat dicti autem peripatetici a verbo peripateo quod deambulo significat inde et peripaton deambulacio. Aristoteles enim huius secte princeps deambulans suos discipulos informabat." **BD**

(177) *Qui ue indiuiduis e partibus omnia fingunt*: „Intelligit epicureos asserentes omnia ex athomis indiuisibilibus componi, diogenes in 3o, aristo[teles] 6o, phi. et tullius 1o." **B**; „Intelligit Epicureos asserentes omnia ex Atomis indiuisibilibus componi, Dio[genes] in primo, Lactan[tius] li. 3o. ca. 17o, diu[inarum] instit[utionum] Tullius primo de natura deorum" **D**

(178) *Nec secus ac flaui stipatrix Dedala mellis*: 1. „Dedalon grece varium et ingeniosum significat latine" **D**; 2. „comparacio"**L**

(181) *Nunc Casiam, nunc illa Thymum, nunc lene Papauer*: „Translacio ex 4 gregorij" **L**

(193) *Nec magis indulgens somno, quam peruigil argus*: „Lege argi 100 oculorum fabulam ex primo Metha[morphoseon] Ouidii circa finem" **D**

(194) *Aut Colchus Libycusue anguis*: „De dracone Vale[rius] in 8o Oui[dius] 3o Metha[morphoseon]. De Vigili Angue Lybico le. in ca. meminit Oui[dius] li. 9o

22 A „négy filozófus iskola" témájához a reneszánsz oktatásban l. FICINO, 1937, 2, 7–11.

Metha. Exponunt fabulam Pli[nius] in 5o. Soli[nus] et Columella" **D**
(194) *uel inhospita Gorgon*: „intelligit Medusam que a uelocitate gorgo dicta est vero velocitatis significante cuius meduse unicus erat oculorum semper tantum uigilans Lege fabulam vel historiam in fine 4o metha. Ouidii" **D**

b1r:
(201) *Instabili quantum Simplegade Syrmio*: „Syrmium [..., a lap teteje levágva!] pannonie cuius meminit Ptholomeus ca. 15. 12mi locans eandem in Europe tabulam Hoc tamen loco ponitur in nominatiuo casu. Simplegade duo insulae sunt instabile a dictione greca sic nominate in mari proponto que latine Ciane dictuntur de quibus Oui[dius] 12. Metha." **D**
(202) *Pangaeis Alpes, Atesis deducitur Hebro*: „Athesis fluuius decantatissimus qui interfluit Veronam" **D**
(206-207) *caeco latuit male, tonsus in antro / Bellacem orando qui fregit pene Philippum*: „Intelligit Demosthenem qui ut expedicior esset ad scientias sese includit in antro tandem a rege persarum corruptus muneribus pluribus oracionibus Philippum Macedonem acriter incessit Lege Plutar[chum] in demosthene" **D**
(211) *Induit Euclides muliebria tegmina membris*: „Cum inter Athenienses et Megalenses [!] laetale vigeret odium sancitum ab Atheniensibus sed siue quispiam Megalensis sub capitali sententia ad provincias ingrederetur Euclides sapiencie Socratice cupidus ne recognosceretur ab Atheniensibus veste muliebri indutus Athenis ad Socratem ingrediebatur Autor Gell[ius] ca. 6o li. 7mo. " **D**
(213) *Democritus contempsit opes*: „Democritus philosophus agros suos pascua publica passus sed […] tamen. Lege Lactan[tium] ca 23 li. 3cij. extat eius ad diogenem" **D**
(214) *Tu nil seruasti, putei mercedei Cleantes*: „Cleantes scientiarum cupidus sed pauperie impeditus nocturno tempore extractam ex puteo aquam ac tandem venditam ad ad studium consequendum conuertebat Lege historiam a Vale[rio] ti. 7. li. 8. ca. 19o. meminit diogenes li. 7mo" **D**
(217) *Fortis Anaxagoras late sterilescere fundos*: „historiam hanc Anaxagore lege apud Vale[rium] li. 8. ti. 7o. ca. 14o" **D**
b1v:
(239) *Perseus et Zephyrum pennis lustrauit et Austrum*: „historiam uel fabulam pocius describit Naso uersus finem 4o Metha[morphoseon] Pli[nius] ca. 73o 5ti Solinus ca. 47o" **D**
(242) *Fulua phoroneis ut poma referret ad argos*: „Arges ciuitas inter grecas vrbes nobilissima in qua coli [celi?] Pheroneus rex uetustissimus regnauit ex ea parte ea urbe Hercules ex Alchemene matre traxit originem" **D**
(243-245) *Trunca puppe audax Colchos ingressus Iason. / Serpentum excubias, thaurorum incendia pugnas / Horruit*: „Imitacio Lucani circa finem 2i, et Claudiani in principio bellum contra Araricum[!] regem Cottorum Oui[dius] 7o metha. diodorus in li. 5to Vale[rius] in 8. libris. extat epithalamium apud Catullum." **D**
(249) *Non mutare uelim sed pro cuncta recusem*: „de auencluis [-fluis?] Pli[nius] in 37o" **D**

(252) *Altera profecto celebrarat olympia lustro*: „De his Ludis et eorum inuentore atque tempore Lege diodorum siculum in 5o et Lactan[tium Firmianum] Stacij intepretem in princip. 6 thebaidos"; „Describit Guarini ex Bizancio in Italiam regressionem facto apud Bitzantzium lustro altero hoc est postquam Bitzancij 10 studuisset annis" **D**

(250) *Quae Mida conuertit*: „Fabulam Mide Oui. 11o metha. et Clau[dianus] 1o in ruphinum"; „Hero[dotus] de Creso in primo profecto legendum potius est" **D**

(253) *Elis et Alphaeus terrae per operta uolutus*: „Alphaeus fluuius flumen terram ingressus scribitur mari tandem delabitur in Siciliam et Arethusam efficit pontem Authores Oui[dius] 5o metha. Vit. in fine tyeni. sene[ca?] pli[nius] ca. 106o li. 2di" **D**

(258)*Nec minus aduersam condunt Chalcedona nubes*: „ciuitatem ex aduerso bisantzie" **D**

b2r:

(262) *Vos o Cyaneo uolitantes aere uenti / Iusticiae fratres diuae*: „Docet Hesiodus in decimo ex Astreo et Aurora Iusticiam et uentos omnes natos esse sunt ergo inter fratres ac iusticie" **D**

(270) *Sic uos Hippotades leni moderamine frenet*: „Aeolus aoliarum insularum olim rex fingitur ab hoc uentorum rex effectus quoniam primus ventorum racionem repperit Autor Pli[nius] ca. 55o 7mi fuit autem Acestes Hippotes Traiani filie filius hinc Hippotades dictus est " **D**

(274) *Non turpis thalamos*: „Intelligit Paridem cum Helena" **D**; „intelligit helenam raptam" **L**

(274) *Piratarumue cohortem*: „Intelligit raptum Helene a Paride ex Lacedemmone naue Troiam aduecte Oui[dius] in. epistolis et Stacius in Achileys" **D**; „De piratis pli[nius] in 7 cap. de pompeo" **L**

(279) *Quae nisi Orionas euadat salua procellas*: „De Orione et in 3o Aene[idos]." **D**L

(284) *Ille etiam Ortygien cum jam tua prora subisset*: „lege pli[nium] li 4 cap 12 de Ortygia" **L**

(286) *Delia sortilegi patuere oracula templi*: 1. „Appollinea vbi sortes et responsa dabantur" **D „**Delos mons orthygie ubi natus est apollo" **L**; „Vir[gilius] in tercio Aene. de delo" **D**; „Imitacio Vergiliana 1o Aene: et Lucani in 5to verselino" [ie. Pharsalia, cum accentu Germanico] **D**; „Imitacio vergiliana 6 eneidos lucani est 1o pharsalij" **L**

(287) *Nulla nec optauit compleri numine Phoebas*: „Laurus in quam Daphne conuersa fingitur phebo sacrata est hinc merito fatidica et futura praedicens credita. et lege Oui[dium] 1. metha. plura plinius in 10o 15ti" **D**

b2v:

(289) *Tum sic ex imis cortina remugiit antris*: „Cortina tripos erat in templo Appollinis super quam Phebos stans responsa dabat futurorum. Lege Iusti[num] li. 24o" **DL**

(294) *Possideas, uni ne tuus tibi luceat ignis*: „locus sumptus ex euangeliis" **L**

(302-303) *Laus fuit hae ueterum patrias traducere ad oras / Si quid in orbe alio pulchrum*: „Prefert spolia Guarini spoliis plurium Illustrium romanorum quod ex ordine recenset" **DL**

(304) *Transeo te regum uictor Luculle duorum*: „Lucullus nobilissimus Romanorum inter

alia eius gesta Tigranum [!] Armenie regem Imperator uicit. Lege Pli[nium, recte: Iustinum?] de vir. illustr. ca. 74o. Item de scithico ponte primus cerasium arborem italiam adportauit. Autor Pli[nius] ca. 2o 15mi. " **D**
(307) *Mummius euersa uiuentia signa Corintho*: „Mumius Romanus ex euersa ab eo Corintho ingentem rerum copiam romam transtulit ac signa et effigies ob articium nobilitatem perenne uiuencium Lege que nota sunt ca. 15 21 florj" **D**
(308) *Persei Scaurus dedit ossa immania Ceti*: „ Dictum est super versu 239 quemadmodum ad monstrum marinum peruenit ac Andromedam liberauerit sumpta historia ex 13o 5ti Pli[nii] et Soli[ni]." **D**
(309) *Regulus immensi transmisit terga Draconis*: „historia nota est ex testimonio plurium ca. 2. 21. florj pluribus carminibus tandem celebrat in 6o Sillius Italicus" **D**; „vna costa habebat 40 cubitus" **L**
(310) *Hic primus media discurrere fecit harena*: „Quos intelligat lege apud Pli[nium] li. 8. ca 17o et apud eundem li 10 ca. 48" **D**
(313) *Ille nouum lapidem Phrygia Libyaue petitum*: „Intelligit Marudea nobilissima in Phrigia ac Libia potissime reperte propade [!] Lege Pli[nium] ca. 6to 38vi" **D**
(314) *Miraue longinquae portauit robora syluae*:„Intelligit Citrum arborem in Monte Atlante potissime progredientem ex qua arbore ingentis praecii fieri solite sunt Lege Pli[nium] ca 15o. li 13mi" **D**
(316) *Quae nec magnanimi diues uictoria Pauli / Aequarit*: „Paulus Emilius dictus ab eo Macedonibus nobilissimum ac ditissimum templum instituit Lege in Annotacionibus Florianis 12mo 2di"[23] **D**
(317) *Aequarit Cypro nec quod Cato uexit opima*:„Catho Vticensis ex Cypro insula quam ipse subegerat ingentes in vrbem Romam diuicias reportauit Lege quos citauimus li 4to ca. 2o Flori"[24] **D**
(318) *Troius Aeneas raptos ex hoste penates*: „De Aenea 2o Aen[eidos] et Oui[dius] 14mo." **D**
b3r:
(322) *Somnifera insignis uirga Cyllenius ales*: 1. „Scribit Stacius in principio 2i Thebaidos et Oui[dius] primo metha. Vir[gilius] 4o Aeneidum Mercurio virgam assignari qua sompnum cum ea tactus inducit cum vult"; 2. „Mercurius a monte in quo natus est in Achadia" **D**
(330) *Curritur ad bifidi suauissima flumina fontis*: „Laudat iam Guarinum ex affluencia hominum" **D**
(333) *Vel noua Erichtaeae promentem nomina linguae*: „Phoenices gens uetustissima ex Erithreo in rubro mari quondam venerunt ex Phaenicia autem Cadmus in greciam

23 Itt Johannes Camers saját 1511-ben megjelent Florus-jegyzeteire utal (l. a következő jegyzetet!)
24 Camers egyértelmeűen saját művére, a Florus-jegyzetekre hivatkozik: *Adnotationum in Lucium Florum* Ioannis Camertis ordinis Minorum sacrarum litterarum doctoris eximii libellus. Camers kétsorosa, majd Vadianus epigrammája. Viennae, Vietor és Singrenius, 1511. idibus Septem. Amásodik fejezet, melynek címe *Bellum Caesaris et Pompei* (G2v-H1r) tartalmazza a Cato haláláról szóló források teljes felsorolását (G6r).

grecas attulit litteras plura annotata sunt versu 8o 14to et 45to Intelligit ergo per Erithream lingaum grecas litteras." **D**
(340) *Lenta gregem tenuauit hyems, et debile languet*: „Magistros ante Guarinum" **D**
(346*) Planicies ostendit opes*: „herba sin hac planicie congregatas multitudine"[25] **D**
b4r
(382) *Par morum doctrina tibi quis Zeno?*: „De Zenone apud laercium li 9 et 7 apud [...] gerium li 5." **L**

Egy ismeretlen bécsi professzor (Joachim Vadianus?) jegyzetei

a3r:
a lap tetején: „Panegyricus sermo siue libellus laudatorius dictus hoc est in laudem clarorum virorum vtpote regum ducum et imperatorum compositus vnde panegirista scriptor ipse dictus qualis est sidonius claudianus plinius iunior etc. Panegyris est solemnitas in quibus et dij et principes laudari consueuerunt." A**C**
(Praef. 1) *Phylliridae monitis*: „Chironis centhauri qui erat saturni et philliri filius" **A**; „Erat enim Chyron medicus peritissimus de quo stacius multum in achilleidos" A**C**
(Praef. 3) *Non labyrinthaeos*: „labyrinthus: est inextricabilis, Hoc est quemadmodum theseus consilio ariadnes filo uiam sequens labyrinthum egressus sit, minotauro interfecto fabulam narrat ouidius libro viii metha." **A**C
(Praef. 5) *Nec saeuum aebalio prostratum Bebryca coestu*: „Laconico quia pollucis oebalij" **A**; „Amycum Bebryciacum regem Neptuni ex Melia nympha filium qui a polluce victus in pyctali, id est pugillari et atletico certamine fertur. Cuius meminit Vergilius in quinto et Stacius in Achilleide." **A**C
(Praef. 6) *Nec matris fertur concinuisse thoros*: „Epythalamion de nupcijs pelei et tetidos matris quod catullus veronensis cecinit" A
(Praef. 11) *Iuncti Gryphes equis, lepores uenere molossis*: „Molossia regio quae est in qua optimi sunt canes venatici" A**C**; „Qui nascuntur in montibus hyperboreis omni ex parte leones, alis et facie et aquilis similis, equis vehementer infesti" A**C**
(Praef. 13) *Non Tigrim ceruus tremuit*: „quod animal dat hircania" **C**
(Praef. 15) *Mobilis Oethaeo de uertice sylua*: „monte inter thessaliam et macedonia" **A**; „Fama in oetheo monte hercules humanitatem exuit" A**C**
(Praef. 16) *Nuper ad Herculeos sylua recisa rogos*: „Rogus[...] dicitur ad cremanda cadauera appositus" **C**
(Praef. 17) *Nudus Athos mutila*: „Mons inter macedoniam et thraciam admirande altitudinis quem xerses rex persarum primum fecit de quo lucanus in fine secundi pharsalium" **A**; „Mons inter macedoniam et thraciam mira altitudine" **C**
(Praef. 19) *Constitit Eurotas et non nebulosus Anaurus*: „Lucanus in sexto *Quique nec humentes nebulas nec rore madentem Aera nec ventos tenues suspirat Anauros*" [Luc. 6, 369-

25 Camers kommentárjai itt érnek véget a prágai 65 D 1961 példányban, a kötet szinonimázása még a b4r lapig folytatódik.

370] **A**
(Praef. 20) *Poeneum super nec Titaresus iit*: „Titaresus de quo Lucanus: *defendit Titaresus aquas lapsusque Gurgite Penei pro siccis utitur arvis*" [Luc. 6, 376-377]
(Praef. 23) *Nosset ut iratos dictis lenire bimembres*: 1. „quia semihomines et semiequos" **A** 2. „Laus ab eloquentia qua bella tractantur et paces" A**C**
(Praef. 25) *Te non Ixion fallaci nube creauit*: „Centauri enim dicuntur ixionis filii qui credens cum iunone concumbere cum eius simulacro excubuit, nec habuit. Vnde sunt nati Centauri" **A**C
(Praef. 26) *Saturnus fratrem sed dedit ipse Ioui*: „quia chyron saturni ex phylira filius" **A**

a3v:
(Praef. 27) *Non conuiuiali...*: „Nam centauri in nupciis Pirithoi mero calescentes et libidine estuantes ad raptum puellarum conuersi sunt quod preclare describit ouidius duodecimo methamorphoseon" **A**C; „Centauri ad Nouam Nuptam rapiendam conuersi sunt" A**C**
(Praef. 29) *Tu Phoebi nutris sobolem, tu sedulus hospes*: 1. Phoebi sobolem: „Esculapium Phebi filium" **A** 2. „Quia medicinam Chyrone centauro didicit, vti Achiles cytheream, Hercules astrologiam" **A**
(Praef. 30) *Accipis aeternos curua sub antra deos*: „propter deos qui ad Nupcias pelei et thetidis conuenerunt" A**C**
(Praef. 32) *Contrahit et caudam Scorpius ecce tibi*: „Hoc ideo dictum est quia sagittarius in quem chyron versus fingitur contra scorpionem situs est iuxta lucanum: *Tuque senex chyron gelido qui sidere fulgens impetis emonio maiorem scorpion arcu*" A**C** [Luc. 6, 393]
(Praef. 35) *Imbuat ille*[Guarinus] *meae phas est exordia musae*: „Q[uasi] d[icat] equum est ea que didici fateri me ab eo accepisse" A**C**
Panegyrici principium
(1) *Rustica si pietas consueuit rite quotannis / Flauentes Cereri spiceas...*: „Cereris spicas frumentarias grana frumentaria continencia vnde Tibullus *Flaua ceres tibi sit nostro de rure chorona / Spicea que templi pendeat / ante fores*." A**C** [Tib. 1, 1, 15]
(3) *Arbuta Pomonae, Baccas offerre Mineruae*: „Est enim minerua olee inuentrix: Virgilius primo georgicorum *Adsis o tegee fauens Oleeque minerua inuentrix*" [Verg. Georg. 1, 18-19] **A**C
(5) *Iure Guarine tibi nos carmina nostra dicamus*: Applicacio **C**
(6) *Fontibus hausta tuis...*: „tuis studijs veluti fonte vberrimo deriuata" **A**C
(8) *Verum ego si totum docili simul ore bibissem*: „Q[uasi] d[icat] quamuis ego cuncta studiorum que tu benigne et libenter docebas condidicissem, virtutes tamen tuas necdum ... consequi sed nec leuiter attingere possim" A**C**
(9) *Quidquid tu inuidia nil subducente fluebas*: „quod boni preceptoris est officium" **C**
(11) *Nunc cum parua tuae nobis sit portio uenae*: „cum parua tui ingenii scintella influere appareat" A**C**
(12) *Quid plus proficiam*: „proficere contendam quasi dicat nil" A**C**
(13) *Susceptorum abs te non immemor esse bonorum*: „Hoc est quam demonstrare me non immemorem esse tuorum beneficiorum in me collatorum teque haudquaquam

prebuisse officium homini ingrato" **A**C; „studiorum a te susceptorum beneficiorum"**C**
(15) *Thespiadum nobis liceat, nec iustius illae*: „A tespijs oppido heliconi proximo" **A**C
(16) *Sed de Parnasi*: „montis qui est in phocide regione musis sacer. vnde pegasides dicte sunt" A**C**; „Lucanus in quinto *Hesperio tantum quantum semotus Eoo Cardine Parnasus gemino petit ethera colle Mons phebo bromioque sacer*" [Luc. 5, 71-73] **A**
(17) S*ollicitem? ceptis tantum ipse audacibus adsis*: „quas super vires meas suscepisse videbor si non affueris et verecunde vires suas extenuat" **A**; „Verecunde vires suas extenuat"; „que supra vires sumpsisse videbar si non affueri" **C**

a4r:
(19) *Aspirasse simul Bromium et Poeana putabo*: „Apollinem in quorum tutela perhibentur esse poete Stacius *Latous vatum pater et Semeleius Euan* Propercius *Ingenium potis irrigat* [!] *musa poetis Bache soles phebo fertilis esse tuo*" [Stat. Sil. 1, 2, 220; Prop. 4, 6, 75-76] **A**; „In quorum sunt tutela poete" **C**; *et Poeana putabo*: „o guarine si mihi affueris et fauorem poeticum aspiraueris" **C**
(21) *Certa fides*: „manifesta est" **AC**
(23) *Hae uentura uident*: „Sibille que uentura sunt noscunt" **A**C
(24-25) *qui totius aeui / Acta animo comprensa tenes*: „ scripta et dogmata multorum seculorum" **AC**
(28-29) *Dos tamen ista tibi facili non indita casu / Sed per difficiles accessit parta labores*: „Iuxta illud Horacii: *Qui studet optatam cursu contingere metam Multa tulit fecitque puer sudauit et alsit. Abstinuit venere et bacho qui Pythia cantet*. In arte poetica." [Hor. AP 412-414] **A**C
(30) *Hesiodum gelidae pascentem in uallibus Ascrae*: „qui de agricultura scripsit" **C**, „Hesiodus patris oues iuxta heliconem pascens uisis musis et ab his ad fontem caballinum deductus clarissimus factus est poeta aquis Pegaseis epotis qui postea plura de agricultura apud grecos scripsit quae secutus est Vergilius" **A**C
(33) *Laurum et Castalio potum de fonte dedisset*: „Quod narrat ipse in principio theogonie sue" **C**
(34) *Ennius in uiridi carpens Helicone soporem*: „qui natale solum musis existimatur" A**C**; „a meone patre uel rege lidorum Homerus dictus Item et meonides dictus est inde carmen meonidum id est homericum. Nam Ennius in principio Annalium suorum per somnium animam Homeri in corpus suum intrasse fassus est et statim poeta factum. vnde est illud persii: *Cor iubet hac Ennij postquam destertuit esse meonides* [Pers. 6, 9-11]" A**C**
(36) Irrepsisse suis, ac pulsa nocte resurgens: „per transmigracionem animarum somno excitatus repergefactus" **C**; „per transanimacionem migrasse" **AC**
(37) *Dictare annales, et condere praelia coepit*: „quia seculum bellicum poenicum in graciam donatum[?] scriptorum" **C**
(43) *Balbutire apices, et loetae ostendere matri*: „non distincte exprimere primos caracteres" **A**; „que nomina suauissima fuere characteris" **C**
(48) *Foemineo quondam coelatum Syrmate Achillem*: „vestitu femineo latuit prope duleo et loxo historiam scribit stacius in achilleide" A**C**

a4v:
(49) *Callidus Aeolides lituo deprendit*: „Vlissis ab eolo ducens originem propter sisyphum latronem (qui ex sanguine suo nascitur) qui cum ithacam se daret, matremque vlissis cum ad laertem duceretur, compressit: hinc per contemptum semper nominatur in historiis eolides vel sisyphius" [Cf. Hygin. fab. 201, 4] A**C**
(53) *Non medicina tibi, scitu pulcerrima quamque / Actu foeda tamen*: „Vnde Hypocrates in libro de flatibus ait: medicinam artem esse sordidam: cum medicus fiolas sordidas et graueolentes tractare cogatur" **AC**
(55) *frustra nectentia Gryppos*: „sermones inexplicabiles et perplexas capciones" **A**; „grips nasus aduncus aquilinus dicitur sermones inexplicabiles inextricabiles" **C**
(59) *Inde carens uicio sermonis regula surgit*: „Iuxta illud Horacii *os pueri tenerum balbumque poeta figurat* [Hor. Epist. 2, 1, 126]. poete enim linguam ornant, facundiam augent et supellectilem verborum faciunt copiosissimam" **AC**
(62) *Hinc rerum scitur series et forma locorum*: „locos rhetoricos designat" **C**
(64) *Quae numeros, uoces, mensuras, sydera tractant*: „vt arithmetica, vt musica, geometria, astrologia [astronomia **C**]" **AC**
(65) *Adde tot humanae praecepta salubria uitae*: „Ethica designat hoc est philosophiam moralem que de vita tractat et moribus quam Socrates de celo traxisse fertur"**A**C
(66) *Dogmate multifido pugnantibus edita sectis*: „Sunt enim secte philosophorum quibus alii ab aliis diuiduntur tenentes suam quisque opinionem vt platonici stoici peripatetici etc." **A**C
(67-68) *Iunge etiam semper pacientis, semper agentis / Materiae fluxus*: „racionem [...] cuius est proprium agere et designat phisicam id est philosophiam naturalem que rerum naturam perscrutatur" **A**; „Phisicam designat id est philosophiam naturalem, que rerum naturam perscrutata est" **C**
(68) *fata regentia mundum*: „iuxta illud Manilii fata regunt orbem certa stant omnia lege. Ethoc secundum stoicos." **A**C
(69) *Inuenies illic*: „in illis studiis mathematicis"A**C**
(70) *Tradidit Aegypto Babilon, Aegyptus Athenis*: „designat chaldeas qui sunt in babilonia philosophie et astrologie scientissimi: de his strabo in sedecimo Cicero in primo de diuinatione Aulus Gellius in 13o et diodorus in tercio bibliotheces. et per hec studia talia cognoscamus" A**C**; „Erat enim Athenis domicilium literarum et philosophie" **C**
(75) *Hos tu praecipuos auctorum ex agmine tanto / deligis*: „hec laus est a diligencia"
(78) *Ac queuis mixtus rauca inter pulpita Ephoebis*: „loca vnde doctores bonas profitentur literas ad raucedinem usque" **AC**

a5r:
(80-81) *meliora sed ipse potenti / Ingenio profers*: „veluti e penetrali quodam et promptuario" A**C**
(81-82) ... *ac te iam consulit omnis / Turba, et discipulus doctori incognita monstras*: „Iuxta illud proverbium grecorum Multi discipuli melioribus preceptoribus" **AC**
(87) *Cum tuus ambiguum sic te est affatus Apollo*: „in hunc modum allocutus est quem ab

infancia sectatus est" A**C**
(88) *Parce tuo iuuenis nimium*: „Verba Apollinis ad Guarinum"**AC**
(96) *Sic Plato Memphitas*: „Est enim Memphis urbs egipcij de quo Valerius libro octauo capite 7mo de studiis et industria" A**C**
(96) *Samius sic quaesiit exul*: „pitagoras a samo insula hoc modo quesiuit a patria exulans de quo idem valerius loco memorato" A**C**
(97) *Sic quos uocitant Brachmanas*: „philosophos gymnosophistas et philosophos Indie" **AC**
(98) *Multivagus Thyaneus*: „apolonius qui princeps erat philosophorum eo tempore quo apolonius thyaneus discendi uisendique studio ad illos se contulerat: de quo copiose philostratus et philippus beroaldus in appendice suetoniana capite primo" **AC**
(100) *Anne est turpe tibi (quod foedum Varro negauit...*: „Quem diuus Augustinus rerum doctorem appellat qui multa scripsit volumina et in primis de latina lingua de quo est illud Therencianum scriptum: vir doctissimus vndecumque varro cuius meminit valerio loco memorato" **A**C
(100-101)...*(Quod foedum Varro negauit,/ Quod Cato)*: „qui iam senex grecas didicit literas de quo Valerius loco eodem et Cicero in Catone Maiore siue in de senectute" **A**C
(102) *ueteris notulas agnoscere Cadmi?*: „authore plinio libro septimo naturalis historie primus 16 literas e phenicia in greciam attulit" **AC**
(103) *Vel te forte mouet solitus ridere loquaces / Inachidas Marius*: „Nam dicere solebat ridiculum esse illos discere literas quorum magistri seruirent Autore plutarcho Vita Marij" **AC**
(106) *Arpinas alius*: „Ab Arpino oppido Volscorum quod fuit patria communis Marij atque Ciceronis latine lingue propagatoris" **A**; „Nominatus est propter eum hoc est cicero ab arpino opido volscorum quod fuit patria marii et ciceronis" **C**
(106-107) *cui copia uocis Achiuae / Praestitit*: „quia eque didicerat latine et grece" **C**
(108) *Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo*: „Greci enim sunt loquacissimi et ad fingendum paratissimi et est versus Horacianus in arte poetica" **AC**

a5v:
(109) *Musa loqui, Ausoniis quidquid spectabile chartis*: „de laudibus grecarum literarum scripsit oracionem elegantissimam Scipio Charteromachus Pistoriensis quam impressit aldus." A**C** (Cf. Scipione Forteguerri: *Oratio de laudibus litterarum graecarum*, Velence, 1504!)
(110) *Actaei fudere senes*: „ab attide regione" **C**
(111) *Vester ab Aeoliis descendit sermo pelasgis*: „ab eolia regione grecie que est inter Mysiam et Ioniam" **A**
(120) *Veronae ad muros, et fama nominis alti*: „Est enim Verona ciuitas patria Catullo et emilio marco poetis nobilitata" A**C**; „preclari nominis efficiam vt per totum celebretur orbem et per famam iuxta illud vergilij: *imperium Oceano famam qui terminet astris*" [Verg. Aen. 1, 287] **A**

(125) *Nec non Illyris...*: „Illiria enim regio terminata italia germania macedonia tracia epiro mare adriatico et danubio flauio" **AC**
(129) *dictaea Iouis cunabula uisis*: „Creta in qua Iupiter nutritus dicitur et ubi est mons dictaeus" A**C**
(132) *Transis dispositas in magnum Cicladas orbem*: „Et hinc dicte sunt ciclades quod in orbem, id est circulum sunt site. Nam cyclos circulum signat." **A**C
(133) *Ac Sporadum...*: „sic dicte quod per mare disperse sunt atque disiuncte" **A**
(134) *Mox hinc Lemnon*: „insule inter lesbon et hellespontum" **C**
(137) *Qua nitido effusam fleuit uectore sororem / Phryxus*: „fabulam scribit diodorus libro quinto bibliotheces" A**C**
(138) *et infelix fleuit Laeandria uirgo*: „leandri amatoris: hero enim puella ad quam ex abido asie resistere europe opidis leander notabat ideo fleuit quum leandrum mersum proximo littore conspexit. historia nota est ex ouidiana epistola quam scribit leander ad hero puellam" A**C**

a6r:
(139) *Funera, qua iunctam uix credens Seston Abydo*: „Nam xerxes vt ex asia in europam traiceret exercitum pontem fecit quo abidon sesto coniunxit intra quas vrbes hellespontus fertur stadiorum esse septem" **AC**; „Lucanus in fine *tales fama canit tumidum super equora construxisse vias multum cum pontibus ausus Europamque Asie Sestonque admouit Abydo Incessitque fretum rapidi super Hellesponti*" [Luc. 2, 672-674] **A**
(142) *Donec in Odrysios cecidit grauis anchora portus*: „id est pontum tracium ingressa" A**C**; „Vnde constantinopolis est clarrissima" **C**
(143) *Aemula Romuleis tollens ubi moenia muris*: „Est enim mare ad bisancium vrbem quem uero constantinopolim dicimus augustissime que a constantino imperatore aucta in maius gloriosissimi romani imperii et tocius orientis caput erat." **AC**
(147-148) *nec solis ille parentum / Clarus erat studiis*: „non modo grecarum literarum erat peritus, sed omnium eciam scienciarum plenus" **AC**
(154) *Sed procul Arctoo rigat haec constantia Rheno*: „fluuius rhenus septentrionem versus fluit, qui heluicios et sequanos alluit" A**C**
(160) *Tam cito non rapuit Neoclides Persida vocem*: „Temistocles Neoclis filius qui ab ingrata patria pulsus cum ad xerxem quem paulo ante incredibili victoria superauerat venisset, peciit sibi Anni spacium dari quo persarum linguam addisceret quo facto sic persice locutus est vt non in athenis sed in perside natus videretur. Autor plutarchus in temistocle." A**C**
(162) *Quam cito tu sectam quino discrimine linguam*: „Nam greci quinque vtuntur linguis: jonica dorica attica eolica et communi" **A**
(163) *Hausisti Crasso longe distinctius ipso*: „Nam publius crassus cum in asia apud Aristonicum regem debellandum consul venisset: tanta cura grece lingue noticiam animo comprehendit animo [!] vt eam in quinque diuersam genera per omnes partes ac numeros penitus cognosceret que res maximum ei sociorum amorem concitauit. Autor valerius libro ocatuo" [Val. Max. 8. 7. 6.] **AC**
(165) *Cum tua Mopsopiam sonuissent ore loquelam*: „Atticam grecam ab Mopsopo rege

Athenarum" **A**C; „quod sepe declamaueris et domestice eloquencie usitaueris" **C**
(168) *Pythagoraea annis seruata silentia quinis*: „Nam pithagoras silencium quinquennale suis discipulis iusserat: vt solum que dicet auderent: quia discipulos loquaces esse non licere dicebat" A**C**

a6v:
(170) *Historici quidquid, quidquid scripsere Sophistae*: „sapientes vel rhetores alias sophiste dicuntur cauillatores et qui pocius videri volunt quam esse Sophi et sapientes homines et boni" **A**C
(171) *Quidquid diuini tegit alma Poesis Homeri*: „Vnde Basilius vir doctissimus cognomento magnus ait totam poesin homeri laudem esse virtutis: de laudibus homeri scripsit oracionem pulcherrimam [elegantissimam A] Angelus pollicianus" **AC**
(173) *quae vel rigidissima firmat*: „id est stoa a portico senonis sic denominati stoa enim grece porticus dicitur latine" A**C**
(174) *Porticus, incertis uel contra sensibus edit*: 1. „quecunque docuerunt stoici" **C**; 2. „quia achademici nil affermabant, sed probabilia sequebantur" **A**C
(175) *Helleboro tardam purgata Academia bilem*: „Academici siue platonici ab academia scola nuncupati" **AC**; „Quod sumitur ad aciem ingenii propagandam, purgat enim cerebrum et bilem idcirco Carneades academicus responsurus libris zenonis stoici helleborum sumendum precipit." [Plin. NH. 25, 21] **AC**
(176) *Vel si quid medius spaciantium interserit ordo*: „peripatetici ab ambulacione aristotelis nomen sortiti. Nam licium fuit scola aristotelis sicut academia platonis in qua peripaton, id est deambulans philosophatur. Vnde peripateticorum nomen efulsit." A**C**
(177) *Quiue indiuiduis e partibus omnia fingunt*: „quam sectam leucippus et democritus docebat" **C**; „Leucippus et democritus dixere mundum esse concretum ex athomis inter se temere coeuntibus de quibus lactancius in libro de ira dei et tullius de natura deorum in secundo et prima tusculana[rum]" **AC**
(193) *Nec magis indulgens somno, quam peruigil argus*: „vigilans qui totus erat oculeus centum enim oculos habuisse scribitur quorum bini saltem dormiebant de quo ouidius primo methamo." A**C**
(194) *Aut Colchus, Libycusue anguis, uel inhospita Gorgo*: „qui aureum custodiebat vellus apud oetam regem colchorum. de qua vide in septimo metamorphosi" A**C**; *Libycus anguis*: „Qui aurea custodiebat poma hesperidum et postea iussu Euristei ab hercule peremptus de quo lucanus libro nono. de medusa autem lucanus in nono et Ouidius in quarto methamorphoseon" **A**C *Gorgo*: „que se aspicientes in saxa vertebat de qua lucanus in nono et Ouidii quarto metha." A**C**
(195) *Nam cum te ardenti tandem indormire lucernae*: „cum te: sompnus ad lucernam lucubrantem invaderet" **AC**
b1r:
(201) *Instabili quantum Simplegade Syrmio quantum*: „Cyaneas designat insulas contra Tracium Bosphorum que quia olim concurrere credite dicte sunt Simplegades est concucientes" **A**C

(202) *Pangaeis Alpes*: 1. „montibus tracie tessalie coniunctis" **A**; „montes que ita bene a gallia et germania dirimunt" **C**
(204) *Quae satis aequa tuo reddam praeconia facto?*: „quibus laudibus te tuumque factum concelebrem digne q[uasi] dicat: nescio quia tu omne preconii genera precellis" **A**C
(206-207) *caeco latuit male, tonsus in antro / Bellacem orando fregit qui pene Philippum*: „Nam ut inquit plutarchus sepe duas vel tres menses domi inclusus se exercebat, et abrasa parte capitis exeundi facultatem sibiipsi preripiebat demosthenes" **A**C
(211) *Induit Euclides muliebria tegmina*: „Athenienses decreto suo cauerant ne quisquam Megarensium athenas migraret. Vnde Euclides fama motus Socratis muliebri tunica indutus eo commeabat vt vel unius noctis spatio cum socrate colloqueretur historiam scribit aulus gellius libro sexto noctium atticarum capite decimo" A**C**
(213) *Democritus contempsit opes, sed parte retenta*: „Nam quo magis vacuo animo studijs literarum incumberet parua admodum summa retenta patrimonium suum amplissimum patrie donauit, de quo ualerius <~~ca.~~> octauo libro ca. de studio et industria." **A**
(214) *Tu nil seruasti, putei mercede Cleantes*: „pauca admodum seruas retenta" **C**; „quum collegit aquam e puteis hauriendo de quo valerius loco memorato" **A**; „de quo valerius libro octauo..." **C**
(217) *Fortis Anaxagoras late sterilescere fundos*: „Qui cum post diutinam peregrinacionem patriam repetisset possessionesque desertas vidisset, non esem inquit ego saluus nisi iste perijssent. Author Valerius libro memorato" **A**
(224) *Nec te erumnarum pigeat*: „miseriarum quas pertulisti vt studia consequereris" **A**
(226) *Obruit et longe cedunt dispendia lucro*: „plus enim lucri quam dampni consecutus est"
(227) *Hic licet aeoos currens ignotus ad Indos*: *aeoos*: „orientales" **AC**; „iuxta illud oracii: *Impiger extremos curris mercator ad Indos*" [Hor. Epist. 1, 1, 45] **AC**
(228) *Barrorum dentes, arabumue reporter odores*: 1. „hoc est ebur proprie enim barrire est elephantum vt rugire leonum" **A** ; 2. „Nam in Arabia thus nascitur Virgilius *solis est thurea virga Sabeis*. Idem: *India mittit ebur molles sua thura Sabei*" [Verg. G. 2, 117; G. 1, 57] **A**; „odoramenta, vt thus preciosum et odorificum. Nam in arabia thus nacitur Vergilius *Solis est thurea virga sabeis*" **C**

b1v:
(229) *Pexaue lanigeris fulgentia uellera syluis*: „Hoc est sericum. Vergilius: *Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres*" [Verg. G. 2, 121] A**C**
(231) *Eruat in numero seruatos Gryphe Smaragdos*: „Smaragdos: Hoc est gemmas quibus acies oculorum recreantur quibusque nihil viridius est. Nam Gryphes ex cuniculis hyperboreis aurum et geminas eruunt propter quod bellum illis assiduum est cum arimasbis populis quos uno oculo in fronte media insignes tradunt itaque gryphibus aurum gemmasque custodientibus et arismasbis rapientibus atrox est dimicacio" **A**C
(236) *Non tamen has aequabit opes, hec Gaza Sabaeas*: „que parabat / tuas diuicias / tua omnia reportasti ex grecia thura odorifera et talia odoramenta sabeorum" A**C**

(239) *Perseus et Zephyrum pennis lustrauit*: „alis mercurialibus a plantis adhibitis" **C**; „Perseus thalaria eum et petasum a mercurio cepisse fingitur" **AC**
(240) *Tolleret ut domiti precium Cepheida monstri*: „Andromedam cephei regis ethiopum filiam ex cassiopeia matre quam andromedam marino monstro obiectam perseus liberauit et vxorem duxit Ouidius: *Andromedam nigris perseus portarit ab Indis* fabulam scribit idem Ouidius libro quinto methamorphoseon." [Ov. Ars 1, 53] A**C**
(241) *Occidui Alcides solis deuexa secutus*: „profectus ad hortos hesperidum qui sunt in plaga occidua" **A**
(242) *Fulua phoroneos ut poma referret ad agros*: „ad Menia argorum a Phoroneo rege condita" **A**
(250) *Quae Mida conuertit*: „rex phrigie ditissimus qui omnia contactu suo in Aurum mutasse fingitur de quo Ouidius vndecimo libro methamorphoseon" A**C**
(251) *Lydorum aurifluis collegit*: „Herono et pactlo lidie fluminibus auriferis" **A**
(252) *Altera profecto celebrarat olympia lustro*: „que quinto quouis anno celebrabantur" **A**;[26] „vbi fiebat Ioui olympio ludi olympiaci quinquennales variis certaminibus" **C**
(253) *Chalcedona urbes*: „calcedonem urbem asie iuxta bosphorum traciam et regionem bisancij situm" **C**

b2r:
(259) *Mollis laeua Asiae, dextra de parte ferocis*: „Nam geographi has angustias maris se coarctantis hellespontum vocant: inde exspaciatur equor que laxitas propontis appellatur. vbi equor iterum in accetum (?) coitur et stringitur, ille angustie bosphorus et Eur (?) tracius Nuncupatur. vbi iterum effunditur pontusque euxinus nominatur qui curuatus in figuram scythici arcus committitur ostia meotidis paludis idque ostium cymerius bosphorus dicitur" [Plin. NH 4, 75-76] **C**
(262) *Vos o Cyaneo uolitantes aere uenti*: „Apostrophe"; „finguntur enim venti et astra gigantis filii, " „Ultima celestum astraea terras reliquit"; „Orion enim sydus est quod suo cretu [?] et occasu tempestates ingentes concitat de quo hyginus" **C**
(270) *Sic uos Hippotades leni moderamine frenet*: „Hyppotas pater ventorum est" **C**
(271) *Nec ferus euersum Neptunus uindicet aequor*: „iuxta illud vergilii *Post mihi non simili commissa poena luetis*" [Verg. Aen. 1, 136] **C**
(275) *Delitias non illa phari, peregrinaue nostre*: „Vnde et Quintilianus delicias alexandrias vt omnino mollissimas taxat" **C**
(276-277) *meliore coemptas / Mercurio sed ducit opes*: „Mercurius enim Mercibus preesse dicitur" **C**
(287) *Nulla nec optauit compleri numine Phoebas*: „vatis fatiloqua que phebeo numine afflata futura loquebatur" **C**
b2v:
(289) *Tum sic ex imis Cortina remugiit antris*: „tripos per quem phebades vaticinabantur" **C**
(290) *O felix longam placido nudere uitam*: „Oraculum guarino datum" **C**

26 Itt az **A** példány jegyzetei megszakadnak, egészen a c2r lapig.

(292) *Nominis, et centum numerosa e prole nepotes*: „quia quotquot discipuli eciam filii, et discipulorum audientes eciam nepotes" **C**
(304) *Transeo te regum uictor Luculle duorum*: „tigrais et Mitridatis regum armenie et ponti: qui hunc mora, illum celeritate vicisti" **C**
(305) *Ornasti Latios Scyticis qui fructibus hortos*: „habuit enim hortos adeo luxuriosos ut inter ornatos sumptuosissimosque regum hortos luculliani connumerentur in primis de lucullo plutarchus in vita luculli" **C**
(307) *Mumius euersa uiuentia signa Corintho*: „Lucius mumius corynthum diruit vnde signa tabulasque mira arte factas extulit quibus totam fere italiam repleuit et ornauit" **C**
(309) *Regulus immensi transmisit terga Draconis*: „centum et viginti pedum ad longitudinem cuius meminit sillius italicus libro sexto aulus gellius itidem in sexto et plinius in octauo quartodecimo capite" **C**
(313*) Ille nouum lapidem Phrygia, Libyaue petitum*: „de lapide phrigio plinio trigesimo sexto capite decimo nono. est autem estas apud mauros plurima Martia[...]"; „Nam in Numidia lapis erat optimus ad columnas de quo plinius libro quinto capite 30o" **C**
(314) *Miraue longinquae portauit robora sylue*: „*Accipe felices Athlantica munera siluas Aurea qui dederit dona, minora dabit*. De quo plinius libro 13 cap. 11" [Martialis, 14, 89 Mensa citrea] **C**
(316) *Quae nec magnanimi diues uictoria Pauli*: „Lucius Emilius qui persam Philippi filium apud samotracas vicit de quo valerius libro primo et quinto" **C**
(317) *Aequarit, Cypro nec quod Cato uexit opima*: „Lucanus: *Quod cato longinqua uexit super equora cypro*" [Luc. 3, 164] **C**

b3r:
(319) *Attulit et matrem torua cum pallade uestam*: „que perpetuo igne colebatur", „de quo poeta in sexto eneidos" **C**
(320) *Restituis, tecum uirgo Tritonia, tecum*: „a tritonidi palude libie vbi nata fingitur" **C**
(320) *Somnifera insignis uirga Cyllenius ales*: „de qua uirga libro 4to Eneidos […] vertitur" **C**
(320) *Vel noua Erichtaeae*: „ab erichteo rege athenarum" **C**
(320) *Lenta gregem tenuauit hyems*: „pigra perpetuum epitheton" **C**[27]

b3v:
(354) *Omnis conditio, sexus simul omnis, et aetas*: „tam masculinus quam femininus tam iuuenilis quam senilis" **C**
(357) *Multi quos uite ratio diuersa tenebat*: „qui diuersis tenebantur studijs iuxta illud persii mille hominum species etc." **C**
(358-359) *mercator auara / Prosilit a mensa*: „qua numularij utuntur siue strapesite" **C**
(362) *Praefertur studiis, radio Geometra relicto*: „virga qua geometrae lineas indicant

27 Innentől **C** második keze jegyzetel.

geometre enim non tantum terre sed etiam maris et celi et aeris metuuntur spacia virgilius descripsit radio totum qui gentibus orbem" **C**
(368) *Nam quis te melior, uel prouexisse uolentem*: „ad altiora prouehens discipulm suapte natura ad studia pronum" **C**
(370) *Principio recte das fundamenta loquendi*: „rudimenta prosodie que docet pronunciare hoc est subleuare et deprimere sillabam ductumque dictionis" **C**
(371) *Recte scribendi*: „orthographie que docet recte et regulariter scribere" **C**
(374) *Proxima uoluendis annalibus ocia dantur*: „ad legendas historias" „quia iuuenes multum proficiunt ex eis" **C**

b4r:
(380) *Agricolae ritu filicem prius eruis aruo*: „Est enim filix herba agris maxime inimica unde horacius *neglectis vrenda filix innascitur agris*" [Hor. Sat. 3, 37] **C**
(383) *Crantor*: „philosophus academicus patria solensis" **C**
(384) *Ac teneram dextro pubem deducere ramo*: „Sinistra enim via viciorum est dextra vero virtute / Designat litteram pithagore bicornem" **C**
(394) *Quam sparsa innumeras tibi disciplina per oras*: „hoc est non prius locum certum tibi parasti quam per omnes terras studia tua disseminasti" **C**
(395) *Celeo Siculae noua semina matris*: „nam tota sicilia cereri et proserpine sacrata est" **C**
(398) *Chaonias late iussit uilescere glandes*: „glandes in epiro enim magna est glandium copia quibus prisci vescebantur. vergilius: *chaoniam pingui glandem mutauit arista*" [Verg. G. 1, 7-9] **C**
(400) *Orbe peragrato colubros disiunxit Eleusis*: „Scribunt enim poete cererem curru vehi solitam tracto a pinnatis volaticisque draconibus quem mox pritolemo dedit iuens semina dispergere qui post orbem terrarum frugibus satum constituit opidum et ex patris sui nomine apellauit eleusinum vbi cereris sacra eo eleusina vocantur ceresque ipsa mater eleusina" **C**
(401) *Tu mare frenantis Venetos, tu antenoris alti*: „padua enim siu patauium antenor troinaus condidit que urbs olim dicta est antenorea" **C**
(404) *Florentia nomen*: „dicti enim sunt florentini auctore plinio ab initio fluentini quod praefluenti arno fuerint appositi siti" **C**
(407) *Ferraria*: „ciuitas italie" **C** (nem olasz egyetemről származik)

b4v:
(410) *Hic tum Nicoleos rerum retinebat habenas*: „regebat eo tempore ferariam nicolaus dux ferariensium uir inter estenses admodum felix preterquam quod literis caruit qui complures habuit filios leonellum borsum herculem et sigismundum de quo copiose scribit raphael volaterranus commentariorum vrbanorum lib. 4to."[28] **C**
(411) *Stirpis Aestinae clarum decus*: „Erat enim aestensium familia ex estensi oppido quod est pado contiguum estque dieresis in diccione aestine" **C**

28 Raffaele Maffei (Volaterrano) *Commentariorum urbanorum libri*je 1506-ban jelent meg először (Roma, Johann Besicken).

(415) *Oppida nam fieri Plato si felicia dixit*: „Plato namque omnie sapiencie monarcharum demum res publicas beatas fore credebat cum aut docti aut doctorum studiosi imperarent ciuitatibus"[29] **C**

c1r:
(452) *Quam qui cornigeram iungens cum Marte iuuencam*: Marte áthúzva, javítva: patre **C**
(453) *Primus ei ducto sanxit pomeria sulco*: „hoc est boue uel thauro nam antiqui iunctis bobis hoc est thauro et vacca interiore aratro terrarum agebant sulcum intraque sulcum edificabant" **C**
(460) *Fama prior, per quos uaga turba coluit in unum / Corpus et insulsum gentes posuere rigorem*: „hoc est per quos homines a feritate ad mansuetudinem ab incultis siluestribusque moribus ad urbano a sedibus ferinis ad ciuilem concordiam deducti sunt. Iuxta illud horatii *siluestres homines sacer interpresque deorum sedibus et uictu fedo deterruit orpheus dictus ob hoc lenire tigres rapidosque* [!] *leones*" [Hor. AP 391-393] **C**
(462) *Nec secus Amphion Tyrios (me iudice) muros*: „de quo horacius *dictus et amphion thebane conditor urbis saxa mouere sono testudinis et prece blanda ducere quo uellet*" [Hor. AP 394-395] **C**

c1v:
(480) *Pro te Sequanicos Galli spreuere magistros*: „Parisienses", „gallos a sequana fluuio qui a belgicis celtas separans parisias diuidit" **C**
(481) *Germani argutam pro te liquere Viennam*: argutam-hoz: „loquacem, propter logicam" **C**
(482) *Venit et Herculeis uicina Hispania metis*: „occasi hoc est gadibus nam gades insula est extra columnas herculeas ad hostium tetis in oceanum britannicum" **C**
(483) *Axe sub arctoo positi uenere Poloni*: „Iuxta illud vergilij *et penitus toto diuisos ab orbe britannos*" [Verg. Ecl. 1, 66] **C**
(493) *Qualiter in mediis reddens oracula Delphis*: „Sunt enim Delphi in parnasi radicibus qui mons dicitur esse in medio orbis terrarum. Lucanus *hesperio tantum quantum semotus eoo cardine parnasus gemino petit ethere colle mons phoebo bromioque sacer*. Statius *audit et medius celi Parnasus*" [Luc. 5, 71-73; Stat. Theb. 1, 118] **C**

c2r:
(508) *Vt Pharon immenso foecundat flumine Nilus*: „Est enim pharos insula in Nilo alexandrie propinqua" **A**
(509) *Magnus ut Euphrates Chaldaeos irrigat aruos*: „fluuius armenie qui babilonem in duas diuidit partes Mesopotamiamque more Nili irrigat Lucanus *sed sparsus in agros fertilis Eufrates pharie vice fungitur vnde*" [Luc. 3, 259-260] **A**
(510) *Sed uelut innumero prorumpens ore timauus*: „de quo maro *et fontem superare timaui unde per ora nouem uasto cum murmure montis hic mare proruptum et pelago premit arua sonanti*." [Verg. Aen. 1, 244-246] **C**
(524) *Quae nota uerborum seruata fidelibus annis*: „que uerba ab antiquis recepta sint et

29 A bejegyzés mellett illetlen rajz található a **C** példányban.

seruata. consuetudo enim est certissima loquendi magistra utendumque est sermone ut nummo cui publica forma est" **AC**
(526) *Quid distent unum quae significare uidentur*: „tu doces discrepet uniuoca que sunt sinonima" A**C**
(527) *Qui stilus, aut numeri species, quis carminis author*: „scilicet tu doces quid genus dicenddi quia tres sunt, sublimis, medius siue vber et infimus" **A**; „qui caracter, que genera carminum" A**C**

c2v:
(530) *Narrandi que lex potior*: „i. quo sit incipienda materia" **C**, „Regula elegantior" A**C**
(533) *Desinat in fines, sed gratius ordine uerso / Vltima praeueniat longe prius acta reseruet*: „Est enim duplex ordo naturalis et artificialis more nature ut res geruntur progrediens oratori maxime conueniens. Artificialis uero occasionem rei et breuiter et iucunde narrando captam sepe ab ultimis sepe a mediis exordiens talis ordo poetis maxime quadrat vnde homerus a decimo hoc est ultimo anno troiani belli illiada sua inchoat et vergilius itidem ab ultimo et septimo anno errorum enee eneida suam sic et comedie terenciane atque plautine fere ab ultimis sumunt exordia" **AC**
(535) *Tunc tamen exuperas cum rerum abstrusa recludis*: „cum poetas interpretaretur" **C**
(539) *Quod uastum sine lege chaos, quae bella gigantum*: „gigantomachiam describit ouidius libro nono metamorphoseon" **AC**
(543) *Quae uis reppulerit solem, quo robore caelum*: „Qui propter scelus et inmanitatem atrei a micenis auersus dicitur de quo Seneca Tragicus in Thyeste" **A**C
(540) *Qui Pyrrhae lapides, Phaetonteiue calores*: „de quo Oui. li. 2o metha." **C**
(541) *Quas progne plumas, quae cornua sumpserit Io*: „filia pandionis regis atheniensis que in irundinem versa est vnde liber 2o methamorphoseon" A**C**
(547–548) *Haud frustra Aeolio uentos in carcere ponis / Ter quater et dictos ostendis iure beatos*: „perfectissime beatos propter numerum septennarium qui homini cumprimis conuenit siquidem quaternarius ad corpus pertinet propter quatuor elementa et qualitates ternarius uero ad animam propter triplicem vim anime scilicet rationabilitatem irascibilitatem et concupiscibilitatem" **AC**
(555) *Trux auis, unda fugax, uolucris rota, pedula moles*: „qui ticii iecur comedit"; „vultur"; „propter tantalum"; „cui ixion implicitus"; „sisipho imminet"; a uolucris rotához még: „de quo macrobius in primo" **C**
(556) *Ac reditura silex, et futilis urna sororum*: „belidum danaydum" **A**

c3r:
(562) *Nec Smyrnaea minus belle penetralia pandis*: „Septem urbes certant de stirpe insignis homeri: smyrna rodhos colophon salumyn ios argos athene" A**C**
(563) *Qua tenuit Syren*: „Quae illectos cantu suo in naufragia deducebat de syrenibus ver. li 5to eneidas itidem Ouidius libro 5to Methamorph." A**C**
(563) *qua ui Tytanida uertit*: „circe solis filia que ulissi socios in varias mutauit feras vt scribit poeta in principio septimi eneidos et ouidius 13 methamorphoseos." A**C**
(564) *Qui ueneris Cestos triplicis quae flamma Chymerae*: „cui insunt blanditie omnes

suadele fraudulencia omnia denique amatoria benefica [!] de quo homerus 14 iliados" A**C** „baltheus ueneris qui uariegatus et triformis est enim ore leo postremis partibus draco medis [!] capra" A**C**
(565) *Quid Iouis adiutor Briareus deiectus ab alto*: „nam apud homerum huiuscemodi fabula est quod iuno neptunus et pallas iouem olim in uincula proiecerunt neque erat qui auxilium ferret sed thetis achillis mater celum ascendit et secum briareum centimanum adduxit eiusque auxilio iouem soluit" **AC**
(566) *Mulciber, inclusus cauea grandaeuus ahena*: „vulcanus" **AC**; „deiectus a celo qui propter deformitatem proiectus est in lemnum insulam atque ibi nutritus" A**C**; „arson, quem medea aheno inclusum et varijs herbis decoctum e sene iuuenem fecit de quo Oui. lib. 7a meth." A**C**
(567) *Aethiopum mensae, cum coniuge Tethyos ire*: „apud quos cum dii commessarentur, hebe populam ministrasse fingitur" **AC**
(568) *Aurea quid signet pendens ex aethere funis*: „celo per quam vnum esse mouens omnia etiam ipsum immobile intelligit qui iouem ita se fortem predicare inducit ut si cathena aurea e celo pendente ligatus esset ab omnibus dijs deabusque e celo trahi non posset contra ipse deos deasque omnes eadem cathena ligatos facile in terras et maria detraheret" **C**
(575) *Phoca leuat*: „uitulus marinus profundissimi somni" A**C**
(576) *Raucum Nereides rident*: „Rauce sonantem respectu arionis" A**C**
(577) *Non Acim Galathaea gemit*: „de quo ouidius libro 13 methamor[phoseon]" A**C**
(578) *Nec pius Inoae meminit*: „Inus matris suae de quibus poeta quarto methamorphoseon" A**C**
(579) *Non centum saltare uetant Aegaeona nodi*: „cathene, nam quem dij uocant briareum homines uocant egeona qui centum et quinquaginta capita habuisse fertur de quo vergilius *et centum geminus briareus et belua lerne*" [Verg. Aen. 6, 287] **AC**
(580) *Fatidicus protheus stat motu immobilis uno*: „quem maro in 4to georgicorum mirifice describit cuius erat natura ut uolens nunquam dicere coactus autem in varia monstra se conuertens hominesque illudens diffugiebat" **AC**
(581) *Nec uitasse uelit mutantia gramina glaucus*: „herbas quibus mente alienatus in mare se deiecit sed miseracione diuina in deum maris conuersus de quo oui. li. 13. metha." **A**C
(586) *Socratis antiquo nil concessura Lyceo*: „non inferior gymnasio uel schola socratis philosophi sapientissimi" **AC**

c3v:
(589) *Quilibet hunc sequitur qui contudit arma togatus*: „is cicero compressit bella catiline in toga" A**C**
(595) *Pellaeum iuuenem, quibus ille accensus in omnis*: „a pella ciuitate macedonie Iuuenalis pelleo iuueni totus non sufficit orbis" **C**; „alexandrum magnum" **AC**; „studiis philosophie alexander inflammatus in omnes terras ad totum orbem sub sua iura mittendum" **AC**
(597) *Destituit merces, nam compensante Philippo*: „Nam a se euersam stagyram edificauit

philippus de qua re valerius libro 5to capite de pietate in patriam et plutarchus in vita alexandri" A**C**
(607) *Incassum momenta uolant, saepe exule somno*: „pulso, quia tota nocte lucubrabant cum preceptore" **C**
(616) *Degimus, aeditimos templis ut degere phas est*: „hoc est sacerdotes qui praesunt templis uel qui res sacras custodiunt et tuentur" **A**C

c4r:
(621) *Vt quondam audito Polemona Xenocrate dicunt*: „ffuit enim polemon philosophus atheniensis qui cum in iuuentute petulcus esset Xenocratis scolam ingressus eius oracione que tunc de pudicicia erat adeo mores mutauit tantumque in philosophia profecit, ut xenocrati in scola succederet" **AC**
(627) *Olim terra uiros, nec diues Ionia fudit*: „produxit, unde fuit thales vnus de septem sapientibus anaximander anaximenes hecateus historicus eschines orator et alii"A**C**
(628) *Sicana*: „Theocrito syracusano nobilitata" A**C**; *Cyrene*: „ciuitas libie nobilitata callimacho poeta elegiographo" **AC**
(628) *uel Nilo interflua tellus*: „egyptus que complures habuit philosophos" **AC**
(630) *Inde duplex Venetae processit gloria gentis / Barbarus et plectro celeber Leonardus eburno*: *Barbarus*hoz: „sc. hermolaus" **AC** „vir undecunque doctissimus erat et alter franciscus barbarus itidem venetus crisolore discipulus" **AC**; *Leonardus*hoz: „Aretinus orator et historicus clarissimus"[30] A**C**
(632) *Inde Iouis genitus de stirpe Georgius alti*: „sc. processit quia forsan cretensis erat sc. valla"[31] **A**C
(635) *Cimbala purpureis mel congessere labellis*: „Quod de platone legitur cui cum in cunis dormienti paruulo apes in labellis consedissent, responsum est illum oracionis suauitate fore praeclarum de qua re valerius libro primo de prodigys . Item plinius inquit de apibus gaudent plausu atque tinnitu eris eoque uocantur. Vergilius in quarto georgicorum *tinnitusque cie et matris quate cymbala circum*" [Verg. G. 4, 64] A**C**
(638) *Narnia*: „ciuitas umbrie" „per quam nar labitur a quo ciuitas nomen accepit" A**C**
(639) *Martius aeternum iani sub pectore nomen*: „Castellus" **C**,[32] *Iani*: „Johannis se ipsum designat, id est cuius donec uiuam nunquam obliuiscar" (láthatólag Galeotto Marzióról már nem tudta kicsoda)
(641) *Sed Titus hac ipsa longe perfusior unda*: „caballino" **A**; „aganippea hoc est multo celebrior poeta" **C**
(642*) Seu lituo pugnas Cythara seu cantet amores*: „hoc est seu decantet bella heroico carmine seu amore elegiaco uel lyrico" **AC**
(645) *acerbo Lamola loeto*: „non dignus morte immatura hoc est qui tam subito moreretur"

30 A jegyzetek szerzője tévesen Leonardo Brunira gondol Leonardo Giustiniani helyett.
31 A jegyzetelő összekeveri Giorgio da Trebizondát Giorgio Vallával.
32 A jegyzet szerzője valószínűleg nem ismerte Galeotto Marziót, sem az előzőleg említett Girolamo Castellit, és egybeolvasztotta őket.

AC
(648) *Autumni brumae nymbos...*: „pluuiales guttas aere decadentes" A
c4v:
(653) *Primus ego Nisae referam tibi draue chorimbos*: *primus*: „Pannonum" **A**; „Vngarorum" **C**, *Nisae*: „coronam ex hederis factam" A**C**, *draue*: „flumen" **C**(első kéz), „fluuius est pannonie sicut et danubius" **C**(első kéz), *Nisae*: „ciuitate in felici arabia vbi bachus nutritus fingitur" A**C**(második kéz)
(656) *Aureus in Camera, picto super iridis arcu*: „super arcum celestem mille colores habentem" A**C**
(658) *Vt nec Phidiacum miretur pisa tonantem*: „iouem a phidia statuario clarissimo in pisa fabrefactum siue in elide" A**C**
(659) *Nec Rhodos immani surgentem mole Colosson*: „hoc est statua solis centum et quinque pedibus altam a lisippo factum que inter septem miracula maximum numerabatur cuius digiti maiores erant quam plereque statue" A**C**
(661) *Idaeam assimilans coniunx Thaddaea parentem*: „id est fingam non dissimilem berecynthie matri deum" **AC**
(665) *Suspendet tibi dona tholo...*: „trabe ad quam dona dijs dicata suspenduntur" **A**
(666) *Non cestu crudo pubes, nitidaue palestra*: „uncta olio delibuta hoc est lucta uel palestrico certamine" A**C**
(668) *Victores Apio crinem cingentur amaro*: „quo coronabantur victores sacri certaminis nemee author plinius libro xviiij" **A**C
(673) *Primitias triplici iubet haerens gratia nexu*: „finguntur enim gratie consertis manibus connexe et sunt tre agle eufrosine et thalia" A**C**
(677) *Ioannis magni, quantis modo caedibus acres*: „qui pater olim erat regis mathie vngarie" A**C**[33]
d1r:
(690) *Vel mediis brumae tenebris, cancriue diebus*: „diebus canicularibus, hibernis noctibus que sunt longissime" **C**
(691) *Cum stertunt reliqui, cella tu clausus in alta / Abrodis digitos, pluteum uel cedis, et atro*: „qua utuntur qui literis dant operam percuciunt autem cogitabundi pluteum et occupati toto animo in inueniendis proprys uocabulis indignabundi quo verba rebus non respondeant. Sumptum ex illo persii nec pluteum cedit nec demorsa [!] sapit ungues" [Pers. 1, 106: nec pluteum caedit nec demorsos sapit unguis] **C**
(698) *Haec uocum explanant proprias ex ordine uires*: „designat grammaticam. Scripsit enim guarinus grammatice opus utile et fructuosum" **C**
(699) *Iungis ad haec magni fuerit quae uita Platonis*: „Transtulit enim e greco plutarcho vitam platonis et aliorum virorum illustrium" **C**
(700) *Blandus adulator rigido quid distet amico*: „scripsit enim ad leonellum principem opus prenotatum de differentia assentatoris et amici" **C**
(704) *Quae seris in cathedra, uel si qua ex tempore profers*: „tumultuose festinanter. Scripsit

33 Itt ismét megszakadnak az **A** jegyzetei e2r-ig.

enim epistolas ad diuersos uiros magna elegantia" **C**
(707) *Demosthenis ardor*: „vehementia qui omnes grecie oratores superauit" **C**
(708) *Qualem te ingenuas laudantem audiuimus artes*: „habuit enim oraciones quamplures de laudibus liberalium arcium" **C**
d1v:
(723) *Orphea ab Elysiis remeasse*: „Comparat Guarinum orpheo" **C**
(727) *Plutarchus, chartis ne plus se agnoscat in ullis*: „Multas enim vitas illustrium virorum e greco plutarcho in latinum transtulit" **C**
(729) *Siue rudimentis pueriles instruit annos*: „Condidit enim plutarchus opusculum de educandis liberis ho est puerorum educatione quod guarinus latinum fecit" **C**
(732) *magnus nunc Strabo fatigat*: „Nam iussu nicolai pape quinti in latinum traduxit geographiam strabonis opus non minus utile quam iucundum" **C**
(735) *Cedron olens*: „est enim Cedrus lignum iucundi odoris et diu durans et nec a tineis unquam exterminatum" **C**

d2r:
(740) *Explicat inclusum Neptunus*-tól „Argumenta Strabonis" **C**
(746) *O qui nosse cupis quidquid*-tól: „Commendacio Strabonis" **C**

d2v:
(772) *Quae duo uix unquam tribuit Caducifer uni*: „sic uirgilium illa felicitas ingenii soluta oracione reliquit ciceronem facundia illa genuina in carminibus destituit" **C**
(792-794) *Tres te Arretini, lusci duo, Poggius uno / Suscipiunt pariter, quamuis laudatus ab illo / Scipio Caesareis te uindice cesserit actis*: „Poggius enim florentinus de prestancia scipionis affricani disseruit Guarinus de excellencia gai Iulij Cesaris" **C**
(797) *Rupibus et sparsos decorans Vegetius histros*: „legendum est forsan vergerius" [recte!] **C**

d3r:
(801) *contemptor Valla nouorum*: „erat enim censor lingue latine peritissimus mordacissimus" **C**
(802) *Me tamen haud quaquam tua tam facundia...*-tól: „Laus guarini a uirtute" **C**

d3v:
(829) *Quae doctus magni praeferret Tyro patroni*: „Nam tiro ciceronis fuit filius qui libros tres de patroni iocis composuit: Erat enim cicero iocorum uenustate ceteris preferendus" **C**
(842) *Iam cathedram doctor, iam scandere pulpita rhetor*: „erat enim baptista guarinus guarini filius patre non inferior quia philosophus orator poetaque celeberrimus grece ac latine linguae peritissimus qui patri succedens ferrarie utramque multis annis docuit" **C**
(847) *Non secus ad patrium carmen*-hez „Comparat Baptistam guarini filium Cigno" **C**
(852) *Tollitur et dominum quaerit super aethera Phoebum*: „est enim cignus auis phoebo dicata que cum ad mortem peruenit maximo dolore angitur adeo ut flere uideatur autor cicero in primo tusculanorum questionum" **C**

d4r:
(865) *ad furum secura dolos*: „quia nemo dona animi bene radicata eruere potest" **C**
(873) *Quod scytha, quod Bessus, quod arabs, quod congerit astur*: „populus hispaniae sunt enim hij populi eneruati auro ditissimi" **C**
(874) *Quid memorem parcae*-hez: „Laus guarini a temperantia" **C**
(882) *Viue precor quantum non ipse Gerenius heros*: „pilius vixit i. nestor a gerena patria uel gorenio fluuio qui tri[...]us fuisse dicitur apud ouidium de se loquens *Vixi annos biscentum nunc tercia viuitur aetas*" [Ov. Met. 12, 187-188] **C**
(883) *Quantum non Phoebi uolucris*: „coruus qui phoebo dicatus est", „Hesiodus enim multa de hominum ocio referens cornici nouem nostras tribuit etates quaruplum ceruis [!] et triplicatum coruis" **C**
(883) *rediuiua nec hausto*: „ambabus manibus" **C** (l. a következőt!)
(884) *uirgo Cumaea*: „sibilla que apud cumas responsa dabat. Nam que ab apolline ad numeurm harene manibus hauste annos dicitur impetrasse" **C**

d4v:
(889) *Elysiumue nemus uel coeli tertius orbis*: „Nam plato hunc planetis assignauit ordinem ut esse luna prima Sol secundus super hunc mercurius: Venus quarta: hinc mars: Inde Iuppiter: et Saturnus ultimus" **C**
(897) *Salue magne parens*-hez: „Salutacio poete ad Guarinum" **C**
(900) *Pallados, ipsa tuis titulis Euandria mater*: „carmente uelita Euandri que et nicostrata dicta est" **C**
(903) *Quas quondam Tyrius*: „Cadmus e phenicia profugus" **C**
(910) *Caedunt arma togae, concedit laurea linguae*: „Versus est Ciceronis qui quando in toga triumphauit de catilina gloriabundus dixit cedant arma togae concedant laurea lingue" **C**

e1r:
(920) *Immensus nil sole gerit praestantius orbis*: „De Sole notatu digna" **C**
(921) *Sol Iouis est oculus*: „Diffinicio Solis" **C**
(931) *Verum Poeonia quamuis leuet arte dolores*: „hinc deus medicinae dicit" **C**
(933) *Saepe tamen tristi feralia tela sinistra*: „manu laeua hinc deus pestilentie dicitur" **C**
(938) *At tua lux animos, non segnia corpora lustrat*: „quia ille inter diu nec uero nocte lucet" **C**
(944-945) *Nam tua Lucinae cum iam pia uota potenti / Conciperet genetrix*: „quam in partus discrimine ac difficultate mulieres praecipue inuocant ipsa enim mensibus actis in lucem producit infantes qui maturescunt aut septem nonnumquam aut vt plerique nouem lune mensibus" **C**
(947) *Orbe procul medio qua Pegasis ungula sacras*: „Nam pegasus cum in heliconem transuolauit atque ubi primum ungula saxum uel terram percussit sibi oppressus fons scaturiuit qui ex eius nomine caballinus hoc est hippocrene dictus est" **C**

e1v:
(951) *Cum bene Germanae uariantia supputo mecum*-hoz: „Clius oracio ad ceteras musas"

C
(952) *Tempora uicinus cineri nimis esse supremo*: „Nam eciam philosophi uolunt naturali quadam racione fore ut omnis mundus ignescat" **C**
(963) *Nec putat ad Siculos sudare Pyracmona folles*: „hoc est non putat ciclopas uulcani magistros iouiali a fabricare fulmina" **C**
(973) *Herculeis delubra focis*: „erant enim sacra herculis et musarum communia" **C**
(976) *hinc etiam pellit nos Barbara hostis*: „xerxes qui ante naualis prelii cum grecis [...] miserat quatuor milia armatorum delphos et ad templum apollinis diripiendum" **C**
e2r:
(984) *Quas modo sacrilegus tentet uiolare Pyreneus*: „qui musarum pulchritudinem cum tecta eius subisset illis vim inferre parabat verum ne cupiditate eius experirentur in uolucres conuerse dicuntur ut in fabula scribit ouidius libro 5to methamorphoseon" **C**
(985) *Nunc inhonora uocent raucae in certamina picae*: „que filie erant pieri et euipes que dum musas in certamina prouocarent ab eisdem pericte in picas sunt transfigurate fabulam scribit ouidius in 5to methamorphoseon" **C**
(988) *Erigone*: „virgo", „que et astrea dicitur ac iustitia de qua multa higinus" **C**
(988) *nitidi bis septem lumina thauri*: „stelle", „digmora [?] sunt astris quam nos propter pleiades que sunt in cauda thauri, et hyades que sunt in cauda [...]" **C**
(1003) *Soluite tristiciam luctus remouete sorores*: „Mercurius ad Musas"[34] **AC**
(1004) *Gaudia certa fero*: „quia hoc Mercurii officium esse perhibetur" **C**
(1005) *A bustis animas pallentem duco sub orcum*: „ad inferos. Horacius *Tu pias letis animas reponis sedibus virgaque leuem cohorces aurea turbam superis deorum gratus et imis*" [Hor. O. 1, 10, 17-20] **A**
(1006) *Ast alias iterum post lustra ducenta reduco*: „postquam in Elisijs peragerent spacium mille annorum. Verg. in vi *has omnes vbi mille rotam voluere per annos Letheum ad flumen deus euocat agmine magno*" **A**
e2v:
(1023) *Quanta fuit magnus Romam dum Augustus habebat*: „Sub Augusto enim magna fuit virorum doctorum copia" **A**C
e3r:
(1041) ... *tum molle Thalia sonato*: „canticum molle, preest enim comedijs amatorijs et mollibus" **A**
(1043) *Nunc et Pyrene, nunc et Lybetrides undae*: „a Lybetra fonte que est in magnesia regione tessalie adiuncta" **A**
(1056) *Gloria, scabigeris nec se iactauerit aeque*: *scabigeris* javítva *scaligeris*-re **AC**; „Erant enim scaligeri ciues veronenses, qui patrie tyrannidem occupauerunt quorum autor canis grandis. Mastini Capitaneorum nepos primus ex ea familia qui lacertos dicionis extendit, tribunus populis quem capitaneum vocant creatus est, annos fere xx, dominatus est ciuitatesque Cremonam Parmam Rhegium Vincennam Paduam

34 Itt újrakezdődnek **A** jegyzetei, a **C**-ben pedig visszatér a nehezen olvasható, első, kurzív kéz.

Fertum? Thaurisum in potestatem redegit, Gongazis auxilio <auxilio> fuit vt eieccto passarino Mantua potirentur. Author volaterranus" **AC**

*

Bár független az 1512. évi Janus-kiadástól és a bécsi egyetemi oktatástól, mellékelve közlöm egy humanista költészetben járatos, 16. század eleji olvasó 1528–29-ből származó jegyzeteit a panegirikusz szövegéhez a Beatus Rhenanus által sajtó alá rendezett 1518. évi kiadásból (példány: London, British Library, 11408 e 24). A jegyzetek dátumáról egy bejegyzés tudósít: „Christo gratia laus et honor perlecti [...] die priore hyemis parte a ferys Michaelis usque in S. Agnetis festum Anno iam tum 1529."
5: (Praef. 17) Athos: Ply[nius] 14. c. 12.
14: (234) Palleat, et Stygiis...: Ply[nius] 2. c. 65. Silius Italicus. Stroza lam[?] 3, in fine venatidis.
21: (411) Stirpis Aestinae clarum decus: ita et pr. Strozius aiolos eleg. 5.
(429) Arua foris grauido: Stroza pr. lib. 3. erot. eleg.
23: (479) Sole Rhodos: quem omnis ... cernit Ply[nius] 2. c. 64. Pind. in olymp. ent. fol. 41.
(481) Arguta Vienna: Ausonius in vrbibus
(487) Qua mox Danubio...: Auson. epigramma 4, 10.
25: (544) Fulciat altus Atlas...: similis locus apud Ouid. 4. trist. 6.
(542) Daedalus Ouid. 1. de Pon. Epistl. 4. sel. 1.
A. 1. trist. epla 1. et lib. 2. fol. 25.
26: Universae [...] poetarum allegoriae Gellius 10 c. 16.
27: Stroza pater Ae[olostichon] 4 et 16.
(588) Vergilius primum legitur...: Lucanus et de ipso statius 2 sylv. ult.
29: Guarini discipuli: ex Statio lib. 5 [3?] syl. 3.
30: (655) Templum a Iano edificandum sumptus est in Statio lib. 4. syl. 3.
31: (692) abrodis digitos: Pers. pluteum vel cedis: Hor. 1. sim. sat. 10. sept. 20.
(708) Qualem te ingenuas laudantem...: Stroza pr. 6 erot. tit. 1.[35]

Forrás- és irodalomjegyzék

Aschbach

1877 Aschbach, Joseph: *Geschichte der Universität Wien*. Wien, Braumüller, 1877. Vol. 2.

Bauch

1903 Bauch, Gustav: *Die Reception des Humanismus in Wien*. Breslau, Marcus, 1903.

35 Itt köszönném meg Leányvári Enikő segítségét, melyet kutatásomhoz nyújtott.

CARDINALI
2004 CARDINALI, Giacomo: *Una scheda per Joannes Camers: Il P. M° Giovanni Ricuzzi Vellini OFMConv (1447–1546).* In: *Miscellanea francescana,* 104 (2004) 324–334.

CROSNENSIS
1962 CROSNENSIS, Paulus Ruthenus: *Carmina.* Ed. Maria CYTOWSKA. Varsoviae, PAN, 1962.

DUKKON
2004 DUKKON Ágnes: *A könyves kultúra és a kalendárium-műfaj kapcsolata a 16–18. századi Közép-Európában.* In: *Magyar Könyvszemle,* 2004, 119–130.

ERNUSZT
1939 ERNUSZT Johanna: *Adrianus Wolphardus.* Budapest, Pázmány Péter Tudományegyetem, 1939.

FICINO
1937 FICINO, Marsilio: *De quatuor sectis philosophorum.* In: *Supplementum Ficinianum.* Ed. Paul Oskar KRISTELLER. Firenze, Olschki, 1937.

GERÉZDI
1945 GERÉZDI Rabán: *Aldus Manutius magyar barátai.* In: *Magyar Könyvszemle*, 1945, 62–67.
1968 GERÉZDI Rabán: *Egy költői hírnév története.* In: UŐ: *Janus Pannoniustól Balassi Bálintig.* Budapest, Akadémiai, 1968, 48–67.

GORZKOWSKI
2000 GORZKOWSKI, A.: *Paweł z Krosna. Humanistyczne peregrynacje krakowskiego profesora.* Cracovia, Księgarnia Akademicka, 2000.

IANUS PANNONIUS
1523 IANUS PANNONIUS: *Elegiarum liber unus.* Ed. WOLPHARDUS, Adrianus, Bologna, 1523.

IANI PANNONII Opera...
2006 IANI PANNONII *Opera quae manserunt omnia:* volumen I, Epigrammata. Fasc. 1. Ed. Iulius MAYER. Budapest, Balassi, 2006.

Janus Pannonius...
2002 *Janus Pannononius válogatott bibliográfia*, szerk. BÉKÉS Enikő, Budapest, Balassi, 2002, 7–10.

JUHÁSZ
1967 JUHÁSZ László: *Paulus Crosnensis Ruthenus költeményeinek szövegkritikájához.* In: Filológiai Közlöny, 1967, 155–175.

KISS
2002 KISS Farkas Gábor: *Bánffy Pál, Zaccaria Callergi és az egyik korai magyarországi Szophoklész-kódex.* In: *Irodalomismeret,* 12 (2002/5–6), 59.
2009 KISS Farkas Gábor: *A Békaegérharc Bécsben a 16. század kezdetén: jegyzetek a* copia *oktatásáról.* In *Magistrae discipuli. Tanulmányok Madas Edit 60. születésnapjára.* Budapest, OSZK, 2009, 167–174.

LEONHARDT
2002a LEONHARDT, Jürgen: *Exegetische Vorlesungen in Erfurt von 1500–1520*. In: *Humanismus in Erfurt*. Hg. HUBER-REBENICH, Gerlinde, LUDWIG, Walther, Rudolfstadt–Jena, 2002. 91–110.
2002b LEONHARDT, Jürgen: *Eine Leipziger Vorlesung über Ciceros De legibus aus dem Jahre 1514*. In: *Wolfenbütteler Renaissance-Mitteilungen,* 26 (2002/1) 26–40.
2004 LEONHARDT, Jürgen: *Gedruckte humanistische Kollegheft als Quelle für Buch- und Bildungsgeschichte*. In: *Wolfenbütteler Notizen zur Buchgeschichte*, 29, 2004, 21–34.
LETROUIT
1999 LETROUIT, Jean: *La prise de notes de cours dans les collèges parisiens au XVIe siècle*. In: *Revue de la bibliothèque nationale de France,* 1999, n°2, 47–56.
MAYER
1996 MAYER Gyula: *Janus Andreola-epitáfiumának szöveghagyománya*. In: *Neolatin irodalom Európában és Magyarországon*. Kiad. JANKOVITS László, KECSKEMÉTI Gábor. Pécs, JPTE, 1996. 55–62.
MEZEY
1975 MEZEY László: *Janus Pannonius XVI. századi utóéletéről*. In: *Janus Pannonius. Tanulmányok*. Kiad. KARDOS Tibor, V. KOVÁCS Sándor, Budapest, Akadémiai, 1975, 530–531.
NÄF
1944 NÄF, Werner: *Vadian und seine Stadt St. Gallen*. St. Gallen, Fehr'sche Buchhandlung, 1944.
RUMMEL
1995 RUMMEL, Erika: *The humanist-scholastic debate in the Renaissance and Reformation*. Cambridge, MA, Harvard University Press, 1995.
THOMSON
1988 THOMSON, Ian: *Humanist pietas: The panegyric of Ianus Pannonius on Guarino Veronese*. Bloomington, In., Research Institute for Inner Asian Studies, 1988.
TÖRÖK
2008 TÖRÖK László: *Janus-arcok*. Szerk. MAYER Gyula. Budapest, Typotex, 2008.
VADIANUS
1973 VADIANUS, Joachim: *De poetica*. Hrsg. von Peter Schäffer. München, Fink, 1973.
WOLFHARD
1512 Adriano WOLFHARDI *Transsylvani Panegyris. Ad invictissimum Caesarem Maximilianum semper augustum*. Bécs, Singrenius, 1512.